

קרן אדמונד דה רוטשילד

מוסד שמואל נאמן
למחקר מדיניות לאומית

יחסי אקדמיה- פריפריה עבר הווה עתיד

תובנות, מסקנות ודוח מסכם
מכנס מקוון
שהתקיים ב-10.3.2021

מאי 2021

יחסי

אקדמיה-פריפריה

עבר הווה עתיד

כנס הפורום להשכלה גבוהה של
ארגון "בשער - קהיליה אקדמית
למען החברה בישראל" ומוסד שמואל
נאמן
בשיתוף עם
קרן אדמונד דה רוטשילד

דוח מסכם

עורכת:
ד"ר כרמית פדן

אין לשכפל כל חלק מפרסום זה ללא רשות מראש ובכתב ממוסד שמואל נאמן
מלבד לצורך ציטוט של קטעים קצרים במאמרי סקירה ופרסומים דומים תוך ציון
מפורש של המקור.

הדעות והמסקנות המובאות בפרסום זה הן על דעת המחבר/ים ואינן משקפות
בהכרח את דעת מוסד שמואל נאמן.

2	תוכן עניינים
3	תמצית
7	תכנית הכנס
10	מבוא
12	1. מליאת פתיחה – אקדמיה בפרופריה או פרופריה באקדמיה? נק' מבט של קובעי מדיניות
13	2. מושבים מקבילים I
13	2.1 מושב ראשון – חרדים וערבים: האם פרופריה חברתית משתלבת באקדמיה?
17	2.2 מושב שני – מה האימפקט של אקדמיה מעורבת חברתית על הפרופריה?
20	2.3 מושב שלישי – פרופריה באקדמיה? מדיניות של הנגשה, שילוב וגיוון
22	3. מושבים מקבילים II
22	3.1 מושב רביעי – דור ראשון להשכלה גבוהה – קטגוריה סמויה מן העין?
24	3.2 מושב חמישי – הדרך לסיום התואר – פדגוגיה של הכלה, נגישות ומניעת נשירה
27	3.3 מושב שישי – המכללות והפרופריה: מה כבר נעשה ומה עוד נדרש?
	4. מליאת סיום – עוד אוניברסיטה בפרופריה? הכרח או מס שפתיים? נקודת מבט של המוסדות להשכלה גבוהה
31	
33	5. סיכום

במאס 2021 ערכה עמותת "בשער – קהילה אקדמית למען החברה בישראל" בשיתוף קרן אדמונד דה-רוטשילד ומוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומית בטכניון כנס בנושא "יחסי אקדמיה-פריפריה" תחת הכותרת "יחסי אקדמיה-פריפריה: עבר, הווה, עתיד". בתוכנית הכנס נכתב כי האקדמיה נתפסת לרוב כמגדל שן המרוחק מהפריפריה הגיאוגרפית, האנושית והתרבותית. האקדמיה מנסה להתגבר על הריחוק הזה בדרכים שונות ביניהן מדיניות הנגשה, תוכניות סיוע למניעת נשירה ושינוי בתנאי הקבלה הרגילים (הבגרות והפסיכומטרי). נוסף לכך, מוקמים מוסדות שיעודם מכון מראש לפריפריה כמו מכללות המוקמות בפריפריה הגיאוגרפית או קמפוסים ייעודיים לחרדים. לפיכך, בחרו מארגני הכנס לדון במסגרתו בניסיונות וביוזמות כגון האלה, לבחון דוגמאות של הצלחה וכישלון ולעורר דיון שנועד לברר שאלות בדבר תרומת האקדמיה לפריפריה ולבחון לאן פני האקדמיה בהקשר זה.

לאור מגפת הקורונה ואיסור ההתקהלות שהיה תקף בעת קיום הכנס, התקיים הכנס באופן מקוון. הכנס כלל מליאת פתיחה שהציגה את נקודת מבטם של מובילי דעה ומקבלי החלטות, שישה מושבים מקבילים שהאירו סוגיות שונות ביחסי אקדמיה-פריפריה, וביניהן: יכולת שילוב הפריפריה באקדמיה, תמיכה ב"יוצאי פריפריה" ומניעת נשירתם, הנגשת האקדמיה לפריפריה על כל גוניה וצורותיה כפי שהיא באה לידי ביטוי בהקשר הישראלי (פריפריה גיאוגרפית, לאומית וחברתית), חשיבות המעורבות החברתית של האקדמיה וכן בחינת תפקידן של המכללות בהיבטים אלו. מליאת הסיום המסכמת של הכנס כללה דיון על הצורך, על החשיבות ועל אופן המימוש המיטבי של הקמת אוניברסיטה חדשה בפריפריה.

להלן התובנות והמסקנות העיקריות (חלקן לפעולה) שעלו בכנס

ייעוד האקדמיה

- קיים פער בין ייעוד האקדמיה כפי שנתפס על ידה לבין אופן תפיסת תפקיד האקדמיה בפריפריה
- קיים מתח מובנה בין תפיסת האקדמיה כגוף המקדש את ההשכלה הגבוהה ושתכליתו להעניק ידע ולקדם את המחקר, לבין תפיסת האקדמיה כגוף המקנה הכשרה מקצועית ומאפשר תעסוקה. עבור קבוצות נרחבות האקדמיה משמשת כלי אינסטרומנטלי בלבד (להכשרה מקצועית) – ובמיוחד בקרב חרדים הדוגלים בהיבדלות קהילתית וחוששים מהשפעה חברתית. בקרב אוכלוסיות ערביות האקדמיה משמשת, מלבד הכשרה מקצועית, כאמצעי למימוש עצמי וכביטוי לשוויון מגדרי.
- הפרדה בין מכללות לאוניברסיטאות מממשת חלק מההבנה שקיימת הפרדה בין ההכשרה (הוראה והפצת הידע) לבין מחקר (ייצור והרחבת הידע)
- הבחנה זו אינה משורשרת לאפיון המרצים ולאופן קידומם – כך שמרצים.ות במכללות שעליהם חלה חובת הוראה מורחבת יוצאים נפסדים.

יש לבחון הגדרות ייעוד שונות למוסדות שונים ובכך לסייע להיקפי מחקר במקומות בהם יוגדר כמוביל וכמו כן לאפשר התאמת תקציבים להוראה, למחקר או לשניהם בכלל הגופים. יש מקום להגדיר מוסדות אקדמיים משרתי פריפריה ולהשקיע בהם כמוסדות אסטרטגיים.

- ייעוד מוסד אקדמי עשוי להשתנת בהתאם למיקומו הגיאוגרפי-תרבותי

המוסד האקדמי אינו מנותק מההקשר הפיסי של מיקומו. ישנם יחסי גומלין בין המוסד האקדמי למיקומו הגיאוגרפי-תרבותי. נדרש לנתח ולטפח את יחסי הגומלין בין מוסד אקדמי לבין סביבתו (וביתר שאת בפריפריה) הן בתחומי העיסוק והמחקר אותם המוסד מקדם והן באופן הנגשת המחקר והידע לסביבתו. נוסף לכך, קיימת תופעה שניתן להגדירה כ"זניחת חובתה המוסרית של האקדמיה כלפי התרבות המקומית הישראלית" בגין העובדה שמאמרים אקדמיים רבים אינם רואים אור בעברית ואינם נגישים לציבור בישראל.

קשיים באקדמיה לבאים מהפריפריה

- בתי הספר אינם משמשים כבסיס ללמידה אקדמית (או ללימודים באקדמיה) רמה נמוכה של בתי ספר בפריפריה (וכן היעדר פרו-אקטיביות בהסללת תלמידים ללימודים אקדמיים) מהווה מכשול ללימודים אקדמיים. נדרש ממשק ישיר בין אוניברסיטאות לבתי הספר לטובת הקניית ידע מתאים ללימודים אקדמיים ולכישורים הנדרשים בעולם העבודה במאה ה-21. פיילוט שכזה נבחן עתה ומומלץ יהיה לבחון את ישימות הרעיון לאור מדדי ההצלחה שהוגדרו (ביניהם העלאת אחוז בוגרי בתי-ספר מהפריפריה המתקבלים לאקדמיה).

- יש צורך להתמודד עם גורמים חברתיים המעכבים את שילובם של צעירים מהפריפריה באקדמיה.

קונפליקטים נפוצים לבאים מהפריפריה באים לידי ביטוי בקונפליקט המתהווה בין לימודים אקדמיים לבין הורות וכן בהתמודדות עם אפליה על רקע מגדרי.

- יש לבחון שיפור התמיכה במסלולי ההגעה של מועמדים מהפריפריה אל האקדמיה פרט להקלות לאוכלוסיות פריפריאליות שונות יש מקום לפעילות נוספת לתמיכה בהגעה של מועמדים מהפריפריה אל מוסדות ההשכלה הגבוהה. ביניהם הנגשת ההכנה למבחן הפסיכומטרי או יצירת מסלול קבלה דרך לימודים על-תיכוניים מקצועיים. נמצא שקיימים שיעורי נשירה זהים בין אלה המוגדרים "ראויים לקידום" לבין אוכלוסיות מתקשות אחרות שנרשמו לאקדמיה בצורה רגילה. לפיכך מומלץ לשקול הרחבת מעגל הרישום דרך מסלול זה.

- ההגדרה של המונח פריפריה אינה מספקת

הגדרת הפריפריה במוסדות האקדמיים וכן במל"ג ובת"ת אינה תופסת את כלל הפריפריה. ההתייחסות הלאומית / חברתית הינה התייחסות מצמצמת שאינה כוללת פריפריה סוציו-גיאוגרפית. יש לבחון הוספת קטגוריה של פריפריה על סמך מעמד סוציו-אקונומי נמוך המאופיין לרוב גם כדור ראשון ללימודים אקדמיים וכזה המתקשה לעמוד בזמן תקני להשלמת תואר (בגין אילוצים חברתיים-כלכליים).

- יש לבחון דרכי תמיכה לבאים מהפריפריה גם בשלב הלימודים הפעיל

נמצא שמנבא הצלחה גבוה לסיים לימודים אקדמיים הינו הערכת הורים את הבחירה בלימודים אקדמיים וכן נחישות הסטודנט (הכוללת התגברות על מכשולי שפה ובייחוד נכונות לשינוי). יש לטפח נושאים אלו – ובפרט הנחישות והנכונות לשינוי, בקרב מועמדים הבאים מהפריפריה. יש לטפל בתחושת הנחשלות והזרות בקרב אוכלוסיות המגיעות מהפריפריה, בין אם ברמה הפרטנית (מול סטודנטים / מרצים), בין אם באורח חיים סטודנטיאלי (כגון תוכניות לימודים / תמיכה כלכלית). לדוגמה, נמצא שבקרב סטודנטים מזרחיים הרגעים המשמעותיים ביותר שלהם בתהליך הלמידה אירע בעת שהידע הנרכש באקדמיה התכנס עם הביוגרפיה המשפחתית.

- יש מקום לבצע התאמות בשיטות הלימוד באופן שיתאים ויקדם סטודנטים מהפריפריה נראה שהלמידה המקוונת שנולדה מתוך אילוץ בימי הקורונה דווקא תרמה לאיכות הלמידה בקרב באי הפריפריה – סטודנטים המתקשים לעיתים בלמידה מסורתית מסודרת (בין אם בגין קשיים חברתיים או כלכליים). נראה שסגלי ההוראה באקדמיה נדרשים לעבור הכשרה שמהותה היכרות עם אוכלוסיות פריפריאליות מגוונות, מאפייניהן וקשייהן וזאת כדי לתת מענה מותאם יותר לסטודנטים המתקשים לעמוד בדרכי הלמידה הקשיחות הקיימות כיום. קבוצות הכוללות מרצים וסטודנטים המקדמות נושאים משותפים כגון שיפור דרכי למידה והוראה יכולים לסייע לעיצוב שיטות הוראה מותאמות יותר לתלמידי הפריפריה.

השלכות חברתיות

- האקדמיה ככור ההיתוך החדש!?
- בקרב חרדים אקדמאיים ניכרת פתיחות רבה יותר לגבי החברה הכללית ביחס לחרדים אברכים שאינם אקדמאים (הדבר מתבטא בנכונות להכיר ביתרונות מסוימים שניתן למצוא מחוץ לחברה החרדית ובהבנה שניתן לקיים אורחות חיים שונים). בקרב האוכלוסייה הבדואית ניכר שרכישת השכלה גבוהה נתפסת כמפתח להשתלבות בחברה הישראלית. האקדמיה יכולה לקחת תפקיד פעיל בקירוב אוכלוסיות זרות תחת מרחב אינטלקטואלי בטוח באמצעות מיזמים היוצרים מפגש למידה מתוכנן בין קבוצות חברתיות שונות על-ידי הנגשת טקסטים של קבוצות שונות באופן המאפשר שיח רפלקטיבי בין ובתוך הקבוצות.
- לאקדמיה יש מקום לפעול כסוכן שינוי חברתי-תרבותי בעוד שסטודנטים נהנים לעיתים מתמיכה / סיוע לאור שייכותם לקבוצה מוחלשת מסוימת (לאומית / אתנית / מעמדית / מגדרית), הרי שאופן מתן התמיכה (המרחיקם מקבוצת השייכות) מייצר דווקא ניכור וזרות למוסד האקדמי. נוסף לכך, יש צורך לשבור את הדוגמה המעמדית לפיה אקדמיה מצוינת פועלת אל מול סביבה נחשלת ולקדם תוכניות כמו "אקדמיה בכיכר". האקדמיה יכולה לתפוס תפקיד פעיל בשיפור חיי הקהילה בה היא מתקיימת באמצעות הפניית כיווני המחקר והפיתוח שלה לצרכי הקהילה בה היא ממוקמת ומשוקעת. כמו כן היא יכולה לדחוף סטודנטים להתנסויות מעשיות על-ידי פיתוח קשרי תעשייה עם חברות הפועלות בסביבת האוניברסיטה – מיזם שכזה מקנה ניסיון לסטודנטים ומסייע לקדם על-ידי חשיפתם לחברות מובילות. החברות נהנות מיתרון החשיפה לרעיונות חדשים ולהיכרות מעמיקה עם כוח-אדם המהווה עתודה לקליטה.

■ מומלץ לאקדמיה לפתח גישה הוליסטית ולא היררכית

במקום תפיסה של מוסד מחקרי המכתיב פתרונות על-סמך ידע בתחום ספציפי, מתגבשת גישה בה האקדמיה הינה שותפה לתהליכים (יחד עם הקהילה, הרשויות מקומיות והממשלה) לטובת מציאת פתרון מוכתב בעיה (רב תחומית ומרובת בעלי עניין).

יש לבחון בניית תוכנית לימודים המבטיחה, פרט להרחבת הידע, גם את מימושה תוך שימוש בכלים של אחריות ומוזעות חברתית-כלכלית ובכך למעשה להפוך את האקדמיה / מכללה לסוכן פעיל ביצירת שינוי באוכלוסיות פריפריאליות (לדוגמה, הנגשת לימודי משפט או פדגוגיה של חוסן).

■ תפקידן החברתי של המכללות

למרות הגידול במספר המוסדות האקדמיים והנגשתם לכלל הציבור בעשורים האחרונים לא התאזנה תמונת ההנגשה בפועל של האקדמיה לקבוצות שונות באוכלוסייה (אחוזי הקבלה לאקדמיה בקרב אשכולות חברתיים שונים נותרו על כנם). ברמת המאקרו, האקדמיה אינה משרתת את המוביליות החברתית משום שמרבית הלומדים מהקבוצות הפריפריאליות פונים למקצועות הוראה ופחות למקצועות המייצרים מוביליות חברתית (וההיפך בקרב אלה המשתייכים לאשכולות חברתיים גבוהים).

נכון להיום נראה שסטודנטים שחדרו לעולם האקדמי דרך מכללות אינם שותפים לאתוס ולהון התרבותי של חיי האקדמיה. לכן במקום לקבל את מידורם מ"האקדמיה האוניברסיטאית" (כפי שנראה כיום) יש לשכלל את תפקידם וליצור לבוגרי המכללות זהות עצמאית בעלת חשיבות, ולדוגמה, כשגרירים וכמנגשרים בין האליטה האקדמית לבין הציבור בפריפריה. לאור זאת, יש לשקול מיצוב המכללות כגוף מפיץ ידע וכן לקשור אותם לחברה המקומית על-ידי התמקדותם בהוראה ובפרסומים בשפה העברית לטובת הציבור הישראלי.

תכנית הכנס

יחסי אקדמיה-פריפריה - עבר הווה עתיד

יום רביעי, 10 מארס, 2021

חברי ועדת ההיגוי של הכנס

פרופ' יערה בר-און (יו"ר), פרופ' עמרי ידלין, פרופ' אמיר גולדשטיין, ד"ר מוטי גיגי, גב' דנה בר, ד"ר ורד אריאל-נהרי.

תכנית

13:45 - 14:00 דברי פתיחה וברכות

- ד"ר ורד אריאל-נהרי, מנכ"לית "בשער"
- פרופ' שמעון ינקלביץ, יו"ר פורום השכלה גבוהה, "בשער"
- פרופ' עירד יבנה, מנכ"ל מוסד שמואל נאמן
- מר אלי בוך, מנהל פילנתרופיה, קרן אדמונד דה רוטשילד
- ד"ר מוטי גיגי, ראש המחלקה לתקשורת, מכללת ספיר

14:00-15:00 מליאת פתיחה

אקדמיה בפריפריה או פריפריה באקדמיה? נקודת מבט של קובעי מדיניות

מנחה

גב' גל גבאי, עיתונאית כלת פרס סוקולוב, במאית ומנחה ושדרנית ברדיו ובטלוויזיה

משתתפים

גב' טל אוחנה, ראש מועצת ירוחם

מר משה ארבל, חבר כנסת

גב' עאידה תומא-סלימאן, חברת כנסת

ד"ר יפעת שאשא ביטון, חברת כנסת

מר אביחי שטרן, ראש עיריית קריית שמונה

מר רם שפע, חבר כנסת

16:05-15:00 מושבים מקבילים

מושב ראשון – חרדים וערבים: האם פריפריה חברתית משתלבת באקדמיה?

יו"ר המושב

פרופ' גליה צבר, "בשער" ונשיאת המרכז האקדמי רופין

משתתפים

ד"ר לי כהנר, המכללה האקדמית לחינוך אורנים; ד"ר יצחק טרכטינגוט, בית הספר לחינוך, האוניברסיטה העברית; ד"ר אלנאבולסי רג'דה, המרכז האקדמי רופין; ד"ר אדם הישראלי, מכללת סמינר הקיבוצים; ד"ר עדנאן גריביע, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי בבאר שבע

מושב שני – מה האימפקט של אקדמיה מעורבת חברתית על הפריפריה?

יו"ר המושב

פרופ' עמרי ידלון, "בשער" ומנהל אקדמי של מערך הקליניקות, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל אביב

משתתפים

ד"ר מירב אהרון-גוטמן, החממה החברתית, הטכניון; פרופ' ארנון שטורם, אוניברסיטת בן גוריון; פרופ' אילת שביט, המכללה האקדמית תל חי והטכניון; ד"ר אלי איזנברג, מוסד שמואל נאמן בטכניון; פרופ' נדב דוידוביץ', אוניברסיטת בן גוריון

מושב שלישי – פריפריה באקדמיה? מדיניות של הנגשה, שילוב וגיוון

יו"ר המושב

גב' דנה בר, מנהלת תחום מיצוי השכלה גבוהה בקרן אדמונד דה רוטשילד

משתתפים

מר ניר הותם, דוקטורנט, האוניברסיטה העברית; גב' תמי אייזנמן-חלמיש, מנכ"לית עמותת אלומה; מר שלומי יחיאב, יו"ר התאחדות הסטודנטים; גב' אילה הנדון, דוקטורנטית, אוניברסיטת בן גוריון; ד"ר יסמין ברזלי-שחם, המכללה האקדמית תל חי ומכון שמיר

17:15-16:10 מושבים מקבילים

מושב רביעי – דור ראשון להשכלה גבוהה – קטגוריה סמויה מן העין?

יו"ר המושב

ד"ר מוטי גיגי, ראש בית הספר לתקשורת, המכללה האקדמית ספיר

משתתפים

גב' תמר שלם, כאן 11 והאוניברסיטה העברית; ד"ר אלעזר בן לולו, פוסט דוק' באוני' פנסילבניה ובמכון בן גוריון לחקר ישראל; גב' אפרת בן שושן-גזית, אוניברסיטת תל אביב; ד"ר סראב אבורביעה-קווידר, אוניברסיטת בן גוריון; ד"ר מאיר מרגלית, הקריה האקדמית אונו

מושב חמישי – הדרך לסיום התואר – פדגוגיה של הכלה, נגישות ומניעת נשירה

משתתפים

פרופ' יערה בר-און, בשער" ויו"ר ועדת ההיגוי של הכנס; ד"ר עדי ספיר, אוניברסיטת חיפה; גב' חנין מטר, דוקטורנטית, אלומה ו-SFI; ד"ר אורי שטרנברג, האוניברסיטה הפתוחה; פרופ' זהבית גרוס, אוניברסיטת בר אילן; ד"ר גילה אמיתי, המכללה האקדמית עמק יזרעאל

מושב שישי – המכללות והפריפריה: מה כבר נעשה ומה עוד נדרש?

יו"ר המושב

פרופ' אמיר גולדשטיין, ראש החוגים ללימודים רב-תחומיים וללימודי מזרח-אסיה, המכללה האקדמית תל-חי; פרופ' יפעת ביטון, נשיאת מכללת אחווה; ד"ר פנחס חליוה, מנכ"ל המכללה האקדמית אשקלון; ד"ר רוברט אלבין, מכללת ספיר; ד"ר יעל עפרון, המכללה האקדמית צפת; פרופ' חיים שקד, נשיא האקדמית חמדת

18:00-17:15 מליאת סיום

עוד אוניברסיטה בפריפריה? הכרח או מס שפתיים?

נקודת מבט של המוסדות להשכלה גבוהה

מנחה

פרופ' דוד לוי-פאור, "בשער" והאוניברסיטה העברית

משתתפים

ד"ר אורי כהן, אוניברסיטת תל אביב

פרופ' חגית מסר-ירון, יו"ר "בשער" ואוניברסיטת תל אביב, לשעבר סגנית יו"ר המל"ג ונשיאת האוניברסיטה הפתוחה

ד"ר יוסי מקורי, נשיא המכללה האקדמית תל-חי

ד"ר עלי נוהאד, האקדמית גליל מערבי ומוסד שמואל נאמן, הטכניון

מר שוקי אוחנה, ראש עיריית צפת

במהלך שנות ה-90 נפתחו שערי האקדמיה לאוכלוסיות חדשות עם הקמתן של המכללות הציבוריות. המטרה הייתה להרחיב את הנגישות של מערכת ההשכלה הגבוהה לאוכלוסיות מהפריפריה הגאוגרפית, החברתית והתרבותית בישראל. מאז ועד היום התרחשו שינויים במערכת ההשכלה הגבוהה שהובילו לגידול במספר המוסדות האקדמיים בישראל ולמצב בו מספר הסטודנטים. יות הלומדים במכללות גדל בעשור האחרון, והוא גבוה יותר ממספר הסטודנטים. יות לתואר ראשון באוניברסיטאות כיום.

השאלה המרכזית שעמדה לפתחו של הכנס "יחסי אקדמיה-פריפריה: עבר הווה עתיד" היא האם האקדמיה אכן מועילה לפריפריה? הדיון בשאלה זו נדון בכנס בשלוש רמות: הראשונה, בין קובעי מדיניות, חברי כנסת וראשי רשויות מקומיות, השנייה בין ראשי מוסדות השכלה גבוהה והשלישית בקרב יותר מ-30 חוקרות וחוקרים במושבים מקבילים.

מליאת הפתיחה עסקה בקשר בין האקדמיה לפריפריה ובחשיבותו המכרעת לחברה בישראל כפי שהוא נתפס על ידי קובעי מדיניות. במליאה הוצגו טענות מגוונות בנוגע לחשיבות ההשכלה הגבוהה לפריפריה – החל בטענה האינסטרומנטלית לפיה האקדמיה היא כלי כדי להשיג תעסוקה איכותית ומכאן למוביליות חברתית וכלה בטענה לפיה בדיון על השכלה גבוהה ופריפריה חשוב להתייחס לרמת הלימודים בבתי הספר היסודיים והתיכונים בפריפריה, המהווה פעמים רבות מכשול משמעותי להמשך לימודים באקדמיה. שלושת המושבים המקבילים הראשונים הציבו את הדיון על הפריפריה במרכז ובמסגרתם נבחן ההיבט החברתי בשאלה האם פריפריה חברתית משתלבת הלכה למעשה באקדמיה? נדון פוטנציאל הסינרגיה בין אקדמיה לפריפריה, נבחנו דפוסי מדיניות המיושמים באקדמיה ונדונה מידת התאמתן של פרקטיקות מדיניות שונות לפריפריה. שלושת המושבים המקבילים הנוספים עסקו בפרקטיקות הקיימות להעלאת מספר בוגרי ובוגרות מערכת השכלה גבוהה בפריפריה. בתוך כך נדונו "מדיניות ההנגשה" ותוכניות סיוע מוסדיות וסטודנטיליות מגוונות הקיימות במל"ג ובות"ת – הנחות היסוד הפרדיגמטיות העומדות בבסיסן, מידת תקפותן ושאלת התאמתן לקבוצות האוכלוסייה אליהן הן מיועדות. במליאת הסיום התייחסו המשתתפים, ראשי מוסדות השכלה גבוהה, להחלטה שקיבלה ממשלת ישראל בשנת 2005 להקים אוניברסיטה בגליל ובתוך כך לתרומה האפשרית היכולה לנבוע מהקמה של אוניברסיטה נוספת לצורך קידום הפריפריה בצפון. משתתפי הפאנל הסכימו כי אוניברסיטה היא גורם מחולל שינוי ומנוף לפיתוח אזורי כלכלי וחברתי וכל אחד. ת הציגה את המודל המתאים לדידו. להקמת אוניברסיטה שכזו.

הבשורה המשמעותית של הכנס לא באה לו מן השאלה הפונקציונלית שהועמדה לפתחו אלא דווקא מערעור הדיכטומיה החד-ערכית בין אקדמיה לפריפריה שהושמעה בכנס על ידי חוקרות וחוקרים שהתארחו במושבים השונים. הטענה הייתה שהבניית דיכטומיה שכזו בין אקדמיה לפריפריה מתבססת על הנחת יסוד מוקדמת לפיה האקדמיה היא בעלת הידע והפריפריה היא חסרת הידע ולפיכך זו האחרונה היא הדורשת תיקון, הצלה וגאולה. כך, לדוגמה, ד"ר מירב אהרון-גוטמן טענה כי היא כופרת במושג "פריפריה" בהקשרו המדעי ובשימוש בשיח הציבורי. שכן, לדידה, בהקשר המדעי-מחקרי המושג פריפריה אינו מצליח להכיל ולהחזיק את המתחים הרבים הקיימים בין היבטים חברתיים המהווים תוצר לפריפריאליות, קרי לשוליות חברתית-כלכלית, לבין היבטים גיאוגרפיים המשויכים למושג זה. פרופ' יפעת ביטון הצביעה בדבריה על הבעייתיות הטמונה בהיעדר הגדרה

שיטתית למושג "פריפריה" (באקדמיה ובעולם המשפט) הגורמת לכך שלא ניתן לפעול לקידום השכלה גבוהה בפריפריה.

בזיקה לטענות אלה ניכרה התייחסות בקרב חוקרות וחוקרים גם לפרקטיקות המופעלות באקדמיה כדי להנגיש אליה את ההשכלה הגבוהה. פרופ' איילת שביט טענה כי תפיסת ההנגשה של הידע האקדמי היא תפיסה הכוללת מתודולוגיה של העברת תוכן – מעגלה מלאה (האקדמיה) לעגלה ריקה (הקהילה). לדידה, זוהי תפיסה המשמרת פערים בין אקדמיה לפריפריה ולעתים אף מעמיקה אותם. פרופ' שביט מבקשת לחזור אל תפיסה קלאסית והוליסטית יותר של איכות הדורשת מעורבות גדולה יותר מכולם, בקהילה ובאקדמיה, כל אחד. ת. בתחומן, כדי להפוך את הידע האקדמי לנחלתם של רבים ובלי להפחית מהמומחיות האקדמית.

עוד בהקשר זה נטען כי תוכניות קידום המיושמות באקדמיה מתמקדות בהצלחה המתקיימת ברמת הפרט והן אינן מתייחסות לקבוצה החברתית ממנה מגיעים אותם פרטים – סטודנטיות וסטודנטים. המילים הנפוצות בשימוש הן להיות ראוי. (ל-) קידום, הצלחה ולפיכך להיות למי שנוקק. ת. להצלה. השימוש בשפת ההנגשה משקף את "פרדוקס פוליטיקת ההצלה", כפי שהגדירה זאת ד"ר סראב אבורביעה-קוויזר, מקעקע את הזרות ואת הניכור של סטודנטים וסטודנטיות מקבוצות חברתיות מוחלשות במקום לחזק את תחושת השייכות שלהן למוסד האקדמי.

השאלה אם האקדמיה, ולמרות פתיחת המכללות הציבוריות, נותרה מרחב סגרגטיבי נותרה במחלוקת בקרב החוקרות והחוקרים. כך או כך, ובזיקה הדוקה לדבריה של ד"ר רג'דה אלנבוסו מן המרכז האקדמי רופין, **"לאקדמיה יש תפקיד מרכזי ליצור מרחב מודע קונטקסט"**. קרי, לאקדמיה יש אחריות להבין את הקשיים וההקשרים הפועלים על סטודנטים. יות בני ובנות מיעוטים מגוונים ובני ובנות מעמדות סוציו-אקונומיים שונים. על האקדמיה בישראל להבין מהם המשאבים (המגוונים והשונים) עימם מגיעים הצעירים. ות בני קבוצות חברתיות אלה לאקדמיה ולהתאים את תוכניותיה אליהם. תוך הפיכתם. לשותפים. ות פעילים ולא כזו המצילה אותם. מזהותם הנחשלת אלא כמי שמרחיבה את משאביהם. הקיימים.

1. אקדמיה בפריפריה או פריפריה

באקדמיה?

נק' מבט של קובעי מדיניות

מליאת פתיחה

הפאנל עסק בקשר בין האקדמיה לפריפריה ובחשיבותו המכרעת לחברה בישראל כפי שהוא נתפס על ידי קובעי מדיניות.

מנחה

גב' גל גבאי, עיתונאית, כלת פרס סוקולוב, במאית ומנחה ושדרנית ברדיו ובטלוויזיה (הנחתה את המושב בהתנדבות)

טל אוחנה, ראשת העיר ירוחם, הדגישה בדבריה כי בכל הקשור לפריפריה התכלית איננה "אקדמיה" במובנה כרכישת השכלה אקדמית בלבד כי אם אקדמיה ככלי להשיג תעסוקה איכותית לתושבי הנגב. "מטרת העל אינה נגישות להשכלה גבוהה אלא כפלטפורמה להגשמה תעסוקתית [שכן] מכאן תבוא מוביליות חברתית [של תושבי הנגב]".

אביחי שטרן, ראש העיר קריית שמונה, סבור כי יש בעיות בהנגשת ההשכלה הגבוהה לפריפריה. הוא מזמין את קובעי המדיניות וראשי המל"ג לדון בשאלה אם המוסד האקדמי בתצורתו המסורתית פשט את הרגל ומציע לחשוב על מוסד אקדמי לא רק כעל מוסד לרכישת השכלה גבוהה אלא על האופן שבו מוסד זה מייצר אקוסיסטם שלם ומתוך כך מייצר השפעה באזור הגיאוגרפי בו הוא ממוקם.

ד"ר חה"כ יפעת שאשא-ביטון הדגישה גם היא את הקשר בין המוסד האקדמי לקהילה סביבו ואת ההכרח לחשוב על המוסד האקדמי כחלק מאקוסיסטם שכן המוסד האקדמי הוא עוגן עבור המקום הפיזי ועבור הקהילה בתוכם הוא נמצא.

הה"כ רם שפע התייחס לדיפרנציאציה אפשרית בין מכללות כמעניקות השכלה אקדמית שעיקרה השתלבות בשוק העבודה לבין אוניברסיטאות כמוסדות מחקר.

הה"כ עידא תומא-סולימאן הדגישה בדבריה את החוויה הסטודנטיואלית שהיא בעיניה היבט חשוב מאוד עבור כל הסטודנטים. יות הבאים בשערי המוסד האקדמי ובתוך כך את חשיבותה עבור סטודנטים ופיקות מהחברה הערבית. בו בזמן הדגישה כי אקדמיה איננה מנותקת ממוסדות החינוך הקודמים לה. קרי, רמת הלימודים בבתי הספר היסודיים והתיכונים בפריפריה המהווה פעמים רבות מכשול משמעותי להמשך הלמידה באקדמיה.

הה"כ וס. יו"ר הכנסת משה ארבל הביע עמדה לפיה אקדמיה היא כלי ולא משכן מקודש. המשמעות הנובעת מכך, לדידו, היא שאקדמיה היא פלטפורמה להשתלבות בשוק העבודה ומכאן להשגת פרנסה ולחיים בכבוד.

2. מושבים מקבילים I

2.1 מושב ראשון – חרדים וערבים: האם פריפריה חברתית משתלבת באקדמיה?

מנחה

פרופ' גליה צבר, "בשער" ונשיאת המרכז האקדמי רופין

המושב חולק ל-2 חלקים – חלק ראשון עסק בבחינת הצרכים, האתגרים וההזדמנויות הקיימים בעת שילוב חרדים בהשכלה גבוהה בישראל, חלק שני התמקד בשילוב צעירים וצעירות מהחברה הערבית. בתוך כך המציגים העניקו נקודת מבט מגוונות על שילוב קבוצות מיעוט באקדמיה: מבט מבחוץ (לי כהנר), חווית הלמידה של הלומדים. ות (יצחק טרכטינגוט, עדנאן ג'רביה), נקודת מבט אקדמית-מוסדית (רג'דה אלנבוסי), זווית משפחתית (אדם הישראלי).

משתתפים

ד"ר לי כהנר, המכללה האקדמית לחינוך אורנים. קידום השכלה גבוהה בקרב מורים חרדים בפריפריה הגאוגרפית; צרכים, אתגרים והזדמנויות

20% ויותר מהאוכלוסייה החרדית בישראל (המונה כ- 1,200,000 נפש) מתגוררת בפריפריה. שיעור זה עתיד לגדול באופן משמעותי בגלל התנאים האטרקטיביים שמציעות ערי הפריפריה לאוכלוסייה החרדית, ובעיקר – דיור זול וחיים קהילתיים מלאים. הקהילות המרכזיות בפריפריה החרדית הן: קהילות חסידיות, קהילות ספרדיות

(הכוללות בעלי תשובה רבים) וקהילות ליטאיות המצטרפות לפריפריה בשנים האחרונות (בעיקר בגלל צורך בדויר זול).

נתונים עיקריים (מעודכנים לשנת 2019):

- 13,000 סטודנטים חרדים באקדמיה הישראלית - 4% מכלל הסטודנטים בהשכלה הגבוהה.
- 67% מהסטודנטים החרדים הם נשים
- 54% מהסטודנטים לומדים במכללות להוראה
- 30% מהסטודנטים לומדים באוניברסיטאות
- התואר הרווח ביותר בקרב הסטודנטים החרדים - חינוך והכשרת הוראה

המטרה המרכזית ללימודים אקדמיים של סטודנטים חרדים במכללת אורנים הינה שיפור רמת השכר. ! הגדרת "מיהו חרדי" של המל"ג מבוססת על המוסד הלימודי החרדי האחרון בתוך מע' החינוך החרדי של הסטודנט ומכאן שאינה כוללת בעלי תשובה. 30% מהסטודנטים החרדים במכללת אורנים הם בעלי תשובה - מכאן עולה בעייתיות כפולה: 1. המוסד האקדמי אינו מקבל משאבים כדי לשלבם במוסד 2. הסטודנטים אינם מקבלים מלגות.

אתגרים והזדמנויות לקידום השכלה גבוהה בקרב מורים חרדים בפריפריה הגאוגרפית

הזדמנויות	אתגרים
<ul style="list-style-type: none"> • אוכלוסייה חרדית בפריפריה שהולכת וגדלה ומעוניינת ללמוד לתואר • יצירת מוביליות תעסוקתית, כלכלית וחברתית • חיזוק מערכת החינוך החרדית הפורמאלית והבלתי פורמאלית • חיזוק הקהילות החרדיות בפריפריה ובכך חיזוק הפריפריה כולה.	<ul style="list-style-type: none"> • חסמים פדגוגים, תרבותיים וכלכליים לכניסה להשכלה גבוהה בקרב סטודנטים חרדים • הגדרת "מיהו חרדי" במל"ג לא כוללת בעלי תשובה. המהווים חלק גדול מקהילות הפריפריה • יצירת מוביליות ושיוויון הזדמנויות לחרדים - בפלטפורמת שילוב שנמצאת במאבק • מחסור בהיצע תכניות לימודים אקדמיות לחרדים בפריפריה. הדגש באופן מובהק הוא על קידום השכלה גבוהה לחרדים במרכז

(ד"ר לי כהנר, 2021)

ד"ר יצחק טרכטינגוט, בית הספר לחינוך, האוניברסיטה העברית; תודעת מיעוט בקרב סטודנטים חרדים באוניברסיטה

תודות: לד"ר שלמה בלאק חבר ושותף למחקר, ולמנחי עבודת הד"ר, פרופ' גבריאל הורנצ'יק וד"ר יואב ברגמן, על עזרתם ותמיכתם במהלך כל הדרך

מטרת המחקר: לבדוק את השפעת החשיפה של צעירים חרדים ללימודים אקדמאיים על שינויים בזהותם החרדית, על ההתייחסות לחברה הכללית ועל רמת השמירה על אורח החיים החרדי.

המחקר התבסס על ארבע קבוצות מיקוד של חרדים: גברים אקדמאיים, נשים אקדמאיות, גברים שאינם-אקדמאיים, נשים שאינן-אקדמאיות.

ממצאים עיקריים

- לא נמצאו הבדלים בין קבוצת החרדים האקדמאיים לבין אלו שאינם אקדמאיים בהתייחס למידת ההשפעה של החשיפה לעולם האקדמי.
- האקדמאיים הואים בלימודים באקדמיה כלי אינסטרומנטלי להשגת פרנסה גרידא, ללא רצון להשתלבות בה ו/או בחברה הכללית. ובדומה לקב' מיעוט אחרות.
- רוב החרדים טענו כי הלימודים באקדמיה נוגדים את אורח החיים החרדי, והסכימו כי חרדי שלמד באקדמיה לעולם לא יוכל להיות חרדי "האקדמאי".
- קבוצת הלא-אקדמאיים סברה כי אין לחרדים מה ללמוד מאחרים, בעוד האקדמאיים סברו כי חרדים יכולים ללמוד מאחרים נימוסים, הליכות וידע.
- בקבוצת הלא-אקדמאיים הייתה תמימות דעים שהמדינה והחברה הכללית רודפים את החרדים ואילו בקבוצת האקדמאיים היו דעות חלוקות.
- בקבוצת האברכים הייתה תמימות דעים שאורח החיים החרדי הוא אופציה בלעדית לשמירה על המסורת היהודית בעוד בקבוצת האקדמאיים היו דעות חלוקות.
- ברוב הנושאים לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין הגברים והנשים (בשתי הקבוצות)
- אקדמאיים חרדים מביעים פחות חשש מרדיפה של החברה הכללית, הבנה כי לחרדים יש מה ללמוד מקבוצות אחרות, ועמדה של חלקם כי אורח החיים החרדי אינו האופציה הבלעדית לשמירה על המסורת היהודית.
- על אף שהאקדמאיים למדו ברובם במסגרת אקדמית כללית ומעורבת, עמדותיהם לגבי התבדלות מהחברה הכללית ושמירה על אורח החיים החרדי המסורתי לא השתנו.

ד"ר אלנאבולסי רג'דה, המרכז האקדמי רופין; כיצד המרחב האקדמי יכול להוות עוגן להצלחה והשתלבות של סטודנטים מהחברה הערבית בהשכלה גבוהה?

המרכז האקדמי רופין, באמצעות דיקאן הסטודנטים, יצר מגוון רחב של מענים מותאמי הקשר כדי לסייע להצלחה והשתלבות של סטודנטים מהחברה הערבית בהשכלה גבוהה, וזאת באמצעות בניית מערך סיוע ייחודי לסטודנטים. וזאת מהמיעוט הערבי. בשנת 2020 בוצע מחקר הערכה שבחן את הקשרים בין קבלת שירותים ובין ההישגים הלימודיים של הסטודנטים. יות הערבים תוך בחינת מערך הסיוע והאופן שבו נבנה.

מחקר ההערכה שהוצג מדגיש את חשיבותה של האקדמיה הישראלית ביצירת מערך סיוע מותאם ומודע להקשרים: חברתי, תרבותי, מגדרי, מעמדי וסוציו-פוליטי של המיעוט הערבי בישראל. המחקר מדגיש כי לאקדמיה יש תפקיד מרכזי ביצירת מרחב מודע קונטקסט - קרי, הבנת הקשיים וההקשרים הפועלים על הסטודנטים. יות בני המיעוט הערבי כמו גם הבנת המשאבים (המגוונים והשונים) שעומים מגיעים הצעירים. וזאת ערביים לאקדמיה.

ממצאים עיקריים

- סיוע כלכלי תורם להישגים הלימודיים

- סיוע לימודי נמצא קשור לירידה בממוצע הציונים. הסבר אפשרי: ככל הנראה מי שמלכתחילה פונים לקבלת סיוע לימודי מתקשים בתחום הלימודי ולרוב מהווים דור ראשון להשכלה גבוהה.
- בעת מתן סיוע לימודי יש מקום לבחון את אופי והיקף הסיוע, את מידת התאמתו לסטודנטים אלו ועל ידי מי ניתן
- מגדר: שיעור הנשים המקבלות סיוע גבוה באופן מובהק משיעור הגברים מקבלי הסיוע.

ד"ר אדם הישראלי, מכללת סמינר הקיבוצים; ממוביליות חברתית למימוש עצמי: דינמיקה בין-דורית בתפיסת ההשכלה במשפחות של פלסטינאים אזרחי ישראל

המחקר מתמקד בחברת המיעוט של הפלסטינאים אזרחי ישראל העוברת בשנים האחרונות תהליכי שינוי ומודרניזציה מרחיקי לכת. במוקד המחקר נמצאת המשפחה הנתפסת כסוכן שינוי המייצר מוביליות חברתית עבור הפרט ולכן מעניין למחקר.

בחינת השינויים המתהווים בתוך המסגרת המשפחתית מספקת מבט עדכני על אודות המתח שבין המשכיות לשינוי. בתוך כך המחקר בוחן את תהליך החינוך שעברו צעירים ערבים בבית הוריהם ומתאר את האופן שבו העבירו ההורים מסרים אודות השכלה לילדיהם.

ממצאים עיקריים

הצעירים והמבוגרים שותפים באימוץ ההשכלה כמסלול ראוי ונדרש של התבגרות –

- ההורים מדגישים את המשמעות האינסטרומנטלית של ההשכלה – מוביליות כלכלית וחברתית
- עבור הצעירים השכלה גבוהה אינה רק נתיב למוביליות חברתית אלא גם למימוש עצמי ולשוויון מגדרי

ד"ר עדנאן ג'ריבע, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש ק"י בבאר שבע – אל עבר החלום: האתגרים של פרחי הוראה בדואים הלומדים במכללה רב-תרבותית בדרום הארץ

מטרת המחקר: לבחון את האתגרים של פרחי הוראה בדואים הלומדים במכללה רב-תרבותית בדרום הארץ, כפי שהם עולים מאירועים משמעותיים שהם חוו.

המחקר מבוסס על גישת חקר השיח. במחקר השתתפו 30 פרחי הוראה הלומדים במכללה רב-תרבותית בדרום-הארץ. איסוף הנתונים נעשה באמצעות שאלון נרטיבי לפי שיטת "חייך-הם-ספר" שבו המשתתפים התבקשו לכתוב את סיפורי חייהם.

ממצאים עיקריים - אתגרים

- מערכת החינוך הבדואית אינה מסלילה את דרכם של הצעירים. ות בה להשכלה הגבוהה
- אתגרים ייחודיים עבור צעירות בדואיות: אפליה מגדרית, קונפליקט בין לימודים אקדמיים להורות.
- דפוסי התמודדות עם אתגרים שונים:
- גברים – דיווחו בהרחבה על האתגרים אך לא התייחסו לדרכי התמודדות איתם. הם בחרו להתמודד עם האתגרים רק ברמה הרגשית.
- נשים – נחושות יותר, מתמודדות עם האתגרים באופן פעיל וסופר-אקטיבי בדרך להגשמת חלומן ועתידן המקצועי.

מסקנת המחקר: לאחר שצעירים.ות בדואים הצליחו להתקבל למוסדות להשכלה גבוהה הם ממצבים את עצמם ביחס לתרבות שבה גדלו וביחס לחברה הישראלית. באמצעות מיצוב זה הם מקדמים את חשיבות ההשכלה הגבוהה בקהילה הבדואית באופן שלא היה נהוג קודם לכן ומוכיחים שאפשר להשתלב היטב בחברה הישראלית.

2.2 מושב שני – מה האימפקט של אקדמיה מעורבת חברתית על הפריפריה?

יו"ר המושב

פרופ' עמרי ידלין, "בשער" ומנהל אקדמי של מערך הקליניקות, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל אביב

"ההישג האקדמי הוא שריר וקיים. כדי להפוך אותו לרלוונטי, לנחלתם של רבים, יש להרחיב את גבולות התחום ולייצר קשר עם סוגים נוספים של ידע. לדוגמה, זה שמקורו בידע מקומי הקיים בקהילה ובקרב אנשיה. שילובם של אלה אינו מפחית מהמומחיות האקדמית" (פרופ' איילת שביט, המכללה האקדמית תל חי והטכניון).

משתתפים

ד"ר מירב אהרון-גוטמן, החממה החברתית, הטכניון; חלוקת הטוב: כיצד הרעיון של עירוניות מעגלית וארגז כלים מבוסס טכנולוגיה מסייעים במיתון אי השוויון

ד"ר אהרון-גוטמן כופרת במושג "פריפריה" – הן בהקשרו המדעי הן בשימושו בשיח הציבורי. בהקשר המדעי-מחקרי המושג פריפריה אינו מצליח להכיל ולהחזיק את המתחים הרבים בין החברתי והגיאוגרפי. בשיח / בזירה הציבורית המושג פריפריה נוכס ונחמס בשירות משטרים של קפיטליזם קיצוני ושל ציניות.

ד"ר אהרון-גוטמן מציגה את הערים כשמיכות טלאים המייצרת טריטוריות של התמחות. טריטוריות אלה הן הזדמנות לייצר שותפות עם הקהילה, עם האנשים החיים והמתגוררים במרחבים אלה. תצורה זו של שותפות היא פלטפורמה ליצירה של Community Engagement. החממה החברתית בטכניון מושתתת על רעיון זה – היא מקדמת שותפות בין מדענים מהטכניון לבין תושבי העיר כדי ליצור פדגוגיה של למידה אקדמית. באופן זה הקמפוס מאתגר את תהליך הלמידה שהוא מציע לתלמידיו. שכן כעת התלמידים מתבקשים לפתח עם תושבים (ובגובה העיניים) פיתוחים טכנולוגיים ובתוך כך לאתגר את העולם בשאלות של אתיקה והשלכות חברתיות של פיתוחים טכנולוגיים מעין אלה.

דוגמאות: ממשק דיגיטלי (אפליקציה) באמצעותה פקחים עירוניים מיידעים את מערכות הרווחה על מצבם של קשישים עריריים; ממשק דיגיטלי לרשת חברתית בשכונת הדר, בשותפות אגף הרווחה העירוני, עמותות וקהילות המשימה; ממשק דיגיטלי לאיסוף תרופות והעברתם לנוקקים; נייר מדיניות בנושא פאנלים סולאריים בגגות בתים משותפים והפוטנציאל לצמצום אי-השוויון הכלכלי.

פרופ' ארנון שטורם, אוניברסיטת בן גוריון; תוכנית התמחות להיי-טק כמנוע צמיחה לתעסוקה

פרופ' שטורם הציג את תוכנית ההתמחות להיי-טק "starship". תוכנית זו הוקמה כדי לייצר עתודת הון אנושי משמעותית בנגב. התוכנית מהווה שותפות בין הנהלת פארק ההיי-טק גב-ים נגב, המרכז לפיתוח קריירה

והמחלקה להנדסת מערכות תוכנה ומידע באוניברסיטת בן-גוריון והיא זוכה לתמיכה של ארגון "אלומה". התוכנית מאפשרת למשתתפים בה לצבור ניסיון מעשי במהלך הלימודים וכך להגדיל את סיכויי הקליטה שלהם לחברות בפארק ההייטק בבאר-שבע ולבסס את מרכז החיים שלהם בנגב. הסטודנטים אינם מקבלים שכר על התמחותם אלא מקבלים כלים להשתלבות טובה יותר בעבודה – כלים טכניים, בניית רשת חברתית, התנסות בסביבת עבודה ארגונית. החברות זוכות להיכרות עם ציבור סטודנטים צעיר, רענן משופע רעיונות. התוכנית מציעה: meetup – מפגש בין סטודנטים לנציגים מהתעשייה; mentorship – הזדמנות למנטורינג אישי לכל סטודנט; בקרה מקצועית על התמחות; למידת עמיתים; הגשת דו"ח.

הפרויקטים המוגשים במסגרת התוכנית מציגים חשיבה פורצת דרך משוּבי מתמחים וחונכים חיוביים. במבט לעתיד יש רצון להרחיב את תכנית ההתמחות לחברות ולסטודנטים רבים יותר. כמו כן ות"ת יצא בקול קורא לפיתוח תוכניות כאלה באוני' ובמכללות ברחבי הארץ.

פרופ' אילת שביט, המכללה האקדמית תל חי והטכניון; הנגשת האקדמיה לפריפריה היא חלק מבעיה. "אקדמיה בכיכר" היא אולי חלק מהפתרון

תפיסת ההנגשה של הידע האקדמי אל הקהילה מבוססת על הנחת יסוד מוקדמת של הנאורות לפיה האקדמיה היא המחזיקה הבלעדית בידע. תפיסה זו מערבת מתודולוגיה של העברת תוכן (אתנוצנטרית במידת מה) – מעגלה מלאה (האקדמיה) לעגלה ריקה (הקהילה). פרופ' שביט טוענת כי תפיסה זו משמרת פערים בין אקדמיה לפריפריה ולעתים אף מעמיקה אותם.

פרופ' שביט מציגה את תפיסת 'שותפות אקדמיה-קהילה'. תפיסה זו מערערת על הסטנדרטיזציה הנוכחית לגבי מצוינות אקדמית אך אינה מנמיכה את האקדמיה לטובת הקהילה אלא דווקא להפך, מנסה לחזור אל תפיסה קלאסית והוליסטית של איכות, כזו הדורשת יותר מכל המעורבים, כל אחד בעולמו.

"אקדמיה בכיכר": פרויקט שהוקם במאהל המחאה בקריית שמונה ב-2011. ניתוח תהליכי העבודה, הכישלונות וההצלחות של הפרויקט מלמד על מושגי יסוד ועקרונות פעולה מכוננים ביחסי אקדמיה קהילה.

עקרונות הפעולה של אקדמיה מעורבת ('שותפות אקדמיה-קהילה')

- דיאלוג כחלק ממארג רב-גוני משותף
- ניסיון לייצר ידע שיהיה רלוונטי, מותאם לחיי הקהילה
- ניסיון להתחבר לידע מקומי הקיים אצל הקהילה ואנשיה

"אם אפילו רק לפעמים אקדמיה מעורבת תצליח לערער על פערי אקדמיה-פריפריה אז מוצדק אפיסטמית וצודק חברתית לנסות קודם ליישם אקדמיה מעורבת לפני שפונים לגישת ההנגשה של ההשכלה הגבוהה".

ד"ר אלי איזנברג, מוסד שמואל נאמן בטכניון; יישום חלוץ ממשק אקדמיה - בתי ספר לקידום צמצום פערים ולקידום מערכות החינוך וההשכלה הגבוהה בהקניית כישורי המאה ה-21

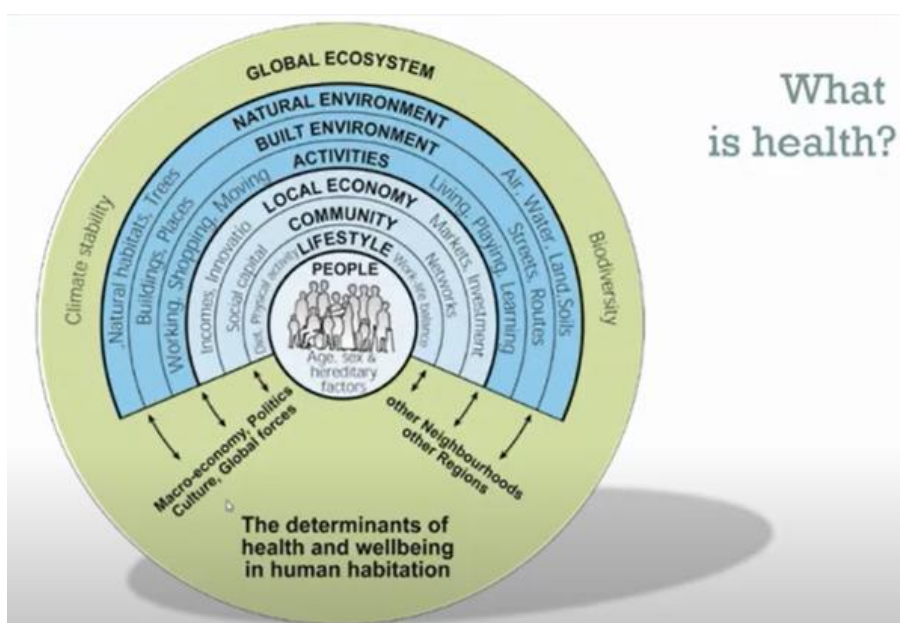
- מחקר משותף לחוקרים: ד"ר אלי איזנברג, פרופ' ארנון בנטור, ד"ר אביגדור זוננשיין – עמיתי מחקר בכירים במוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומית

ד"ר איזנברג הציג מחקר חלוץ "פיילוט" שמטרתו לבחון דרכים כדי לשפר את הממשק בין האקדמיה ובתי ספר ולבחון מה תהא התשתית המתאימה לכך. כל זאת כדי להניע תהליך אפקטיבי לקידום החינוך בכל הקשור להקניית ידע וכישורי המאה ה-21 אתגר משותף לכל "שרשרת החינוך". הוקדמה תשתית של אקוסיסטם המורכבת מ: משרד החינוך, דיקאן לימודי הסמכה והמרכז לרישום וקבלה בטכניון, חמישה בתי"ס תיכוניים

המייצגים את המגוון הסוציו-אקונומי והמגזרי של ישראל, חטיבת תכנון ומנהל כוח אדם בצה"ל והמרכז הארצי לבחינות ולהערכה.

מדדי הצלחה של פיילוט הממשק: היקף ואיכות רכישת כישורי המאה ה-21 בבתי"ס תיכוניים ובאקדמיה, העלאת אחוז בוגרי בתי"ס מהפריפריה המתקבלים לאקדמיה; היקף השינויים וההתאמות בקריטריונים לקבלה ולמיון באקדמיה וצה"ל; תועלות ותובנות של יוזמות שונות של השותפים בפיילוט לחיזוק הממשק בין בתי"ס לאקדמיה; שביעות רצון ותובנות של משתתפי הפיילוט ובעלי העניין; מידת הבשלות, בעקבות הפיילוט, ליישום מתקדם ורוחבי (upscaling) של הלקחים והמסקנות בכלל מערכת החינוך וההשכלה הגבוהה בישראל.

פרופ' נדב דוידוביץ', אוניברסיטת בן גוריון - עושים מקום בריא - על מקומה של האקדמיה בימי מגפה

(פרופ' נדב דוידוביץ')

פרופ' דוידוביץ' הציג את התרשים לעיל כהמחשה לתפיסה רחבה של בריאות. תפיסה זו אינה מתמקדת בפיזיולוגיה של הגוף בלבד אלא בחיבור בין האדם למקום. כל זאת מתוך הבנה שבריאות הציבור מושפעת מהסביבה המרחבית בה אנו חיים כמו גם מאיכות החיים המאפיינת סביבה זו.

פרופ' דוידוביץ' הציג דוגמה למהלך הממשש תפיסה שכזו. בית הספר לבריאות הציבור באוניברסיטת בן גוריון יחד עם יוזמת Negev Now, משרדי ממשלה, רשויות מקומיות והחברה האזרחית, מקדמים בשנים האחרונות תפיסה המוכנה בשם: "עושים מקום בריא" (Healthy Placemaking) המשלבת קורס אקדמי מוכון קהילה. בשנים האחרונות היוזמה התפתחה גם לרמה האזורית יחד עם אשכול נגב מזרחי ומערבי.

הפרויקט משקף קריאת תיגר על מושג המומחיות בתחומים של מדיניות בריאות מעבר למומחיות הקלסית מתוך הנחה שיש חשיבות לידע מקומי. זאת מתוך תפיסה שהחיבור בין סוגי ידע שונים לידע מקומי, ובתחומי הבריאות בפרט, חשוב מאוד.

מקומות נוספים בעולם עוברים ל - problem based learning שמשמעותו בניית פתרון סביב בעיה ולא סביב דיסציפלינה מסוימת. לתוך אלה יש להכניס את הקהילות, את ערכיהן, את החברה האזרחית ואת גורמי הממשל כמו רשויות מקומיות. הרעיון הוא שגם קהילות נושאות באחריות כל זאת בלי להוריד מאחריות הממשלה.

2.3 מושב שלישי – פריפריה באקדמיה? מדיניות של הנגשה, שילוב וגיוון

יו"ר המושב

גב' דנה בר, מנהלת תחום מיצוי השכלה גבוהה בקרן אדמונד דה רוטשילד

משתתפים

גב' אילה הנדין, דוקטורנטית, אוניברסיטת בן גוריון – "מלכוד הגיוון: המפגש בין כלכלה וחברה לבין אזרחות ולאומיות"

אילה הנדין מתמקדת במחקרה על עיצוב מדיניות גיוון הרכב הלומדים במהלך שתי התוכניות הרב-שנתיות האחרונות של ות"ת (2021/22-2010/11), שם עוצבה המדיניות כתוכניות מובחנות בעבור קבוצות אתנו-לאומיות שונות: ערבים, דרוזים וצ'רקסים; חרדים; ויוצאי אתיופיה.

ממצאי המחקר עד כה מובילים את הנדין לנסח טענה לפיה מדיניות גיוון הרכב הלומדים במע' ההשכלה הגבוהה בישראל היא דו-מימדית: כלכלית-חברתית ואזרחית-לאומית. הדינאמיקה בין שני הממדים מובילה את מע' ההשכלה הגבוהה למלכוד הנובע מכך שמדינת ישראל מסדירה את מע' היחסים עם קבוצות שונות הן בהתבסס על רוחיותן הכלכלית-חברתית הן בהתבסס על תרומתן ושייכותן האזרחית-לאומית. מה עומד מאחורי תהליך קבלת ההחלטות של מדיניות המל"ג והות"ת בנוגע למדיניות גיוון הרכב הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה בישראל? הנדין ממפה 4 שיקולים מרכזיים, ואלו הם:

- שיקולים כלכליים
- שיקולים לאומיים
- שיקולים חברתיים
- שיקולי אזרחות

מר ניר רותם, דוקטורנט, האוניברסיטה העברית – הרחיבו את השערים: העדפה מתקנת ונשירה

המחקר ניתח רישומים מנהליים של 41,483 סטודנטים לתואר בוגר שלמדו באוניברסיטה העברית בירושלים (2003-2015), כ - 5% מבניהם זוהו כזכאים בתכנית הישראלית להעדפה מתקנת כ"ראויים לקידום."

ממצאי המחקר

- אין הבדלים מובהקים בשיעור הנשירה בין "ראויים לקידום" (21.3%) לשאר הסטודנטים (20.3%).
- ממוצע ציונים בשנה א' ומשתנים אקדמיים נוספים הם המשתנים ההולמים ביותר לניבוי נשירה.
- מועדפים לקידום נושרים בשיעורים כמעט זהים לאלו של עמיתיהם המקבילים וכן לאלו של סטודנטים השייכים לקבוצות סיכון מסורתיות (בוגרי מכינות קדם אקדמיות, מהפריפריה ומיעוטים).
- מסקנת המחקר: קשיים אקדמיים משפיעים במידה כמעט זהה על אוכי סטודנטים "ראויים לקידום" לשאר הסטודנטים

המלצה: מוסדות יכולים וצריכים להרחיב את שעריהם שכן אין הם משלמים "מחיר" אקדמי או אחר בעת קבלת סטודנטים השייכים לאוכ' העדפה מקדמת כמו בתכנית "ראויים לקידום".

גב' תמי אייזנמן-חלמיש, מנכ"לית עמותת אלומה - יותר שייך יותר מוצלח!

הנחת יסוד: הצלחה אקדמית הינה בעלת זיקה לתחושת שייכות למוסד האקדמי.

מטרת המחקר

- מהם הגורמים המשפיעים על תחושת השייכות של סטודנטים בישראל למוסד הלימודים ולמרחבים נוספים?
- מה הקשר בין תחושת השייכות לבין הצלחה אקדמית?

ממצאי המחקר העיקריים שהוצגו מראים על קשר בין רמת תחושת השייכות למוסד הלימודים לבין הצלחה אקדמית.

המשתנים המנבאים שייכות למוסד לימודים ולהצלחה אקדמית

1. הערכת ההורים את הבחירה בלימודים אקדמיים
2. קיומו או היעדרו של Grit (=נחישות המשולבת בהתמדה)

משתנים אלה מצמצמים את פערי הציונים בין סטודנטים ממעמד נמוך לגבוה, דור ראשון להשכלה לעומת סטודנטים להורים אקדמאים ובקרב ערבים ויוצאי אתיופיה לאוכלוסייה הכללית.

מסקנת המחקר: תמיכה הורית ופיתוח תכונת ה-Grit, עבור סטודנטים מאוכלוסיות פריפריאליות, הם מפתח להגברת תחושת השייכות המוסדית ולהעלאת הסיכוי להצלחה אקדמית.

מר שלומי יחיאב, יו"ר התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצי; הזדמנות אמיתית

לפי יחיאב "אין פתרון קסם להצלחת צעירים מהפריפריה באקדמיה". וזאת משום שישנם שלבים רבים בדרך אל האקדמיה שיש לספק להם מענים קודם לכן, עוד טרם הגעה אל שערי האקדמיה. בדומה לכך הנטייה היא לחשוב שחסמים כלכליים הם גורם מרכזי אך אלה אינם מספיקים.

יחיאב מכנה את המענים הקיימים בתוכניות השונות של המל"ג-ות"ת לאוכלוסייה המגיעה מהפריפריה הגיאוגרפית (ומאופיינת בהיותה דור ראשון להשכלה גבוהה) כ"איים בודדים" על פני מחזור החיים הסטודנטיאלי ולכן מציע ראייה ועשייה הוליסטית. לדוגמה, לא זו בלבד שמבחן הפסיכומטרי, כשער הכניסה לאקדמיה, מהווה לעתים חסם, אלא שהנגישות אל מכוני ההכנה למבחן זה לעתים חסרים באזורי פריפריה.

ד"ר יסמין ברזלי-שחם, המכללה האקדמית תל חי ומכון שמיר – דרכים פריפריאליות בהשכלה הגבוהה: מהנדסאות לתואר אקדמי (וחזרה)

ד"ר ברזלי שחם טוענת כי הנגשת ההשכלה הגבוהה לאוכלוסיות פריפריאליות בישראל בוצעה באמצעות שני מנגנונים עיקריים עד כה: תוספת מוסדות להשכלה גבוהה, הורדת תנאי סף הכניסה

במחקרה היא מציעה דרך הנגשה שלישית

1. הגעה לאקדמיה דרך מסלול אקדמי-היברידי שעובר דרך השכלה על-תיכונית מקצועית (הנדסאית), בדומה למסלולים שנמצאו במדינות אחרות.

ממצאי המחקר מראים כי מסלול הנדסאות הוא מסלול עוקף הן לתעודת בגרות הן ללימודים אקדמיים. החוקרת מציעה לבחון את מסלול הנדסאות כמעין מכינה אקדמית ללימודי הנדסה גבוהים יותר. וכך, גם במקרה עזיבת התוכנית בסיומה עדיין ייחשבו המסיימים לבעלי.ות מקצוע – הנדסאית.

3. מושבים מקבילים II

3.1 מושב רביעי – דור ראשון להשכלה גבוהה – קטגוריה

סמויה מן העין?

יו"ר המושב

ד"ר מוטי גיגי, ראש בית הספר לתקשורת, המכללה האקדמית ספיר

משתתפים

גב' תמר שלם, כאן 11 והאוניברסיטה העברית – "מדברים עלי בלעדיו"

- האופן בו החוויה הלימודית של סטודנטיות וסטודנטים מזרחים נתפסת בעיניהם קשור במרבית המקרים להשתתפות הפעילה של הסטודנטים בתהליך הלמידה ובעיצוב הידע.
- שלם מצאה במחקרה כי ככל שסטודנטיות וסטודנטים מזרחים מרגישים שהם יכולים להשתתף באופן פעיל יותר בתהליך יצירת הידע כך החוויה הלימודית שלהם תהא חיובית יותר ולהיפך.
- הרגעים המשמעותיים עבור סטודנטיות וסטודנטים מזרחים באקדמיה בישראל הם אלה המתקיימים כשהידע הנלמד והנרכש באקדמיה מתכנס עם הביוגרפיה האישית שלהם ועם שורשיהם המשפחתיים.

ד"ר אלעזר בן לולו, פוסט דוק' באוני' פנסילבניה ובמכון בן גוריון לחקר ישראל; "הארון של הדור ראשון להשכלה גבוהה"

בן לולו הציג בהרצאתו דיון אוטואתנוגרפי על "הארון של דור ראשון". מתודולוגיה זו מסייעת לד"ר בן לולו לבחון את מרכיבי החוויה של דור ראשון באקדמיה. כל זאת, דרך הפרדיגמה של יציאה מהארון במרחבים שונים ומבעד לפרספקטיבה תיאורטית מגדרית וקווירית.

השתתפות בסדנה מיוחדת במרכז מינרבה באוני' ת"א המוקדשת לדור ראשון להשכלה גבוהה (בין השנים 2018-2017) הובילה את ד"ר בן-לולו למסקנה "שאינן ארון אחד, אין חוויה אחת ואין נרטיב אחד של דור ראשון להשכלה גבוהה באקדמיה". זוהי חוויה המצריכה מהפרט ניהול משא ומתן והרבה חמלה בתוך שדות מגוונים של פרפורמנס – מרצים, עמיתים, העצמי ו"דור ההורים".

גב' אפרת בן שושן-גזית, אוניברסיטת תל אביב - תוכניות 'קידום' מכאן ולאן - רפלקציה מושגית פוליטית באמצעות הקטגוריה החברתית 'דור ראשון להשכלה גבוהה'

- על פי בן שושן-גזית למרות היעדים השוויוניים של מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל נשמרים בה פערים לאומיים, אתניים, מעמדיים, מגדריים ובין-דוריים בנגישות להשכלה גבוהה. הדיון במשמעויות החברתיות והפוליטיות של הקטגוריות הללו מועט, קבוצות האוכלוסייה המשויכות לקטגוריות אלה מטופלות בנפרד והן אינן מופיעות בפרסומי המל"ג. לפיכך, גם השימוש בהן לגיבוש מדיניות ומענים מצומצם.
- בתכניות קידום השכלה גבוהה מונחות על ידי הגיונות מריטוקרטיים. הן מתמקדות בהצלחה המתקיימת ברמת הפרט. המילים הנפוצות בשימוש הן להיות ראוי. (ל-) קידום, הצלחה. השימוש בשפה באופן זה הופך את הפרטים הלוקחים חלק בתוכניות הללו לכאלה הזקוקים להצלחה ולפיכך כאל בלתי ראויים דה-יורה. שפה זו משקפת אידיאולוגיה ניא-ליברלית והלכה למעשה מקעקעות את הזרות ומרחיבות את הניכור של הסטודנטים והסטודנטיות מהקבוצות החברתיות המוחלשות (לאומית, אתנית, מעמדית, מגדרית), זאת במקום לקרב את תחושת השייכות שלהן למוסד האקדמי.
- העקרונות המנחים את הסדנה הביקורתית לדור ראשון להשכלה גבוהה המתקיימת באוניברסיטת תל אביב מזה כחמש שנים מפרקות את האתוס המריטוקרטי. הסדנה מציעה אלטרנטיבה פוליטית ופמיניסטית להגיונות ניא-ליברליים ואינה פועלת לשימור הסדר החברתי הקיים. לדוגמה, הכניסה אל הסדנה מבוצעת ללא מיון והמילים המעצבות את השפה הן צדק, שוויון – מילים המרפררות אל הקבוצה החברתית בכללה ואינן מעמידות את האינדיבידואל ואת שאלת היותו ראוי או לא במרכז או את היותה זקוק להצלחה.

ד"ר סראב אבורביעה-קווידר, אוניברסיטת בן גוריון - פרדוקס פוליטיקת הגיוון (Diversity) במוסדות ההשכלה הגבוהה בישראל: שעתוק עליונות לאומית ולובן דתי

- אבורביעה-קווידר מציגה בהרצאתה את "פרדוקס פוליטיקת ההצלחה" – פרדוקס זה הינו תוצר למדיניות הניא-ליברלית של מוסדות ההשכלה הגבוהה בישראל. שכן במקום שמדיניות זו תפעל כדי לייצר השתלבות מגוונת היא משעתקת עליונות לאומית ולובן דתי ברמת המאקרו, המיקרו והמזו.
- פרקטיקות השילוב והעזרה שמציע הממסד האקדמי משמרות את הקטגוריה המהותנית המקבעת את ייצוגה של העדה האתיאופית כנחותה ומסמנת אותה כמי שבאופן תמידי נזקקת להצלחה ולרחמי הממסד.
- תרבות הקמפוס הדומיננטית היא עדיין תרבות לבנה והגמונית והיא מאשררת את עליונותה, לובנה ומוסריותה באמצעות "פוליטיקת הרחמים" על הגוף הנשי השחור. במילים אחרות, הטענה של ד"ר

אבורביעה-קווידר היא כי האקדמיה מבנה את עצמה כמי שמצילה את הסטודנטים ממי שהוא/היא ומהותו הנכשלת.

מסקנת המחקר: מדיניות הגיוון המוצעת ברמת המאקרו איננה מספיקה על מנת לצמצם את הגזענות ברמת המיקרו (אינטראקציה עם סטודנטים. יות לבנים ומרצים) או המסו (תוכניות הלימודים, תמיכה כלכלית).

ד"ר מאיר מרגלית, הקריה האקדמית אונו – בזכות 'האקדפריה'

- מרגלית טוען כי "זה הזמן לפתוח פרק חדש בהיסטוריה האינטלקטואלית של ישראל שיגדיר מציאות חדשה". לשם כך הוא מציע את מונח חדש: אַקְדֶפְרִיָה – Acadeferia. מונח זה מוצג כדרך לפתור את המצב בו האקדמיה בישראל נותרה, לטענתו, מרחב סגרגטיבי, למרות פתיחת שערי המכללות האקדמיות.
- האקדמיה לדידו היא רשת צפופה של קשרים סימביוטיים בין משכילים מזן מיוחד והיא אינה מאפשרת ל"מהגרים חדשים" להיכנס בשעריה.
- הלכה למעשה המכללות הפכו לאנטיזה של עולם הערכים האקדמי. הסטודנטים החדשים שחדרו לעולם האקדמי דרך מכללות למיניהן אינם שותפים לאתוס, למושגים ולקודים הרווחים בו, ולכן, לעולם יישארו בשולי האקדמיה.
- מרגלית מדמיין את חברי האקדפריה כבעלי זהות ייחודית ועצמאית אשר לא רק תשפר את מעמדם החברתי אלא גם תהפוך אותם לחוליה מגשרת בין שני עולמות: בין האליטה האקדמית ובין הציבור בפריפריה.

3.2 מושב חמישי – הדרך לסיום התואר – פדגוגיה של הכלה,

נגישות ומניעת נשירה

יו"ר המושב

פרופ' יערה בר-און, "בשער" ויו"ר ועדת ההיגוי של הכנס

הדין במושב התמקד בשאלה מה על הסגל האקדמי לעשות כדי להתמודד עם אוכלוסיות מוחלשות שמתקשות לסיים את הלימודים באקדמיה? מסקנת המשתתפים הייתה שסגלי הוראה צריכים ללמוד עוד על קבוצות אוכלוסייה פריפריאליות מגוונות, מאפייניהם וקשייהם. זאת על מנת ללוות את הסטודנטים. יות מקבוצות אלה באופן מותאם והולם לצרכיהם עד לסיום התואר. כחלק מכך האקדמיה נדרשת להיות פתוחה, גמישה ומותאמת יותר לדרכי למידה מגוונות מול אילוצים קשיחים קיימים של סטודנטים. יות מקבוצות אוכלוסייה פריפריאליות מגוונות המקשים עליהם לסיים את התואר.

משתתפים

ד"ר עדי ספיר, אוניברסיטת חיפה – ידע מבוסס-פרקטיקה של צוותי יחידות התמיכה ותוכניות ההנגשה באוניברסיטאות ובמכללות

המחקר בוחן את עבודתם של צוותי יחידות התמיכה ותוכניות ההנגשה באוניברסיטאות ובמכללות בישראל ומתמקד בידע מבוסס-הפרקטיקה ובעבודה המעשית של תמיכה בסטודנטים.

שיטת המחקר: איכותנית פרשנית ומבוססת על ראיונות מובנים-למחצה עם 43 יועצות ויועצים.
 על בסיס המחקר מוצעות שתי המלצות לקובעי מדיניות -

1. להכיר במעמד סוציו-אקונומי כקטגוריה המייצגת פריפריה. זאת, נוסף לקטגוריות פריפריאליות מובחנות קיימות במל"ג: אתיופים, ערבים, חרדים. סטודנטים מקב' זו הם לרוב דור ראשון להשכלה גבוהה. היעדר תמיכה מציבה בפניהם קשיים מורכבים. מכיוון שהם אינם מוגדרים ומוכרים כפריפריה הם "נופלים בין הכיסאות".
2. להיפרד מהדבקות בהגדרת "זמן תקיני" להשלמת תואר ולחשוב על כינון אפשרויות של מע' לימודים גמישה המתחשבת באילוצים חברתיים-כלכליים ואחרים של קב' פריפריה מגוונות.

חנין מטר, דוקטורנטית, אלומה ו- SFI: שאלון SMA והנכונות לשינוי ככלי לזיהוי וצמצום נשירת סטודנטים מהאקדמיה

במסגרת ההרצאה הוצג מחקר "תכנית אקדמיה" - תכנית מייסודה של עמותת אלומה, SFI (Social Finance Israel) ובשנת 9 קרן רוטשילד. תכנית זו מנסה לאתר סטודנטים הנמצאים בסכנת נשירה מהאוניברסיטה עוד לפני שהם מגיעים לשלב בו הם נדרשים להפסיק את לימודיהם.

הנשירה מהאקדמיה מתקיימת לרוב בשנה הראשונה. בסיכוי גבוה לנשירה נמצאים התחומים הבאים: מע' מידע, מדעי המחשב, IT, מדעי הטבע.

בין הגורמים המשפיעים על סכנת נשירה מהאקדמיה נמצאו: מצב סוציו-אקונומי נמוך, השכלה בלתי מספקת, בלתי איכותית בתיכון. בתוך כך לסטודנטים מקב' מיעוט סיכוי גבוה יותר לנשור מהאקדמיה בעיקר בגלל חינוך דל בתיכון שאינו מעניק כלים מתאימים ללימודים באקדמיה.

התרשים מציג את הגורמים המשפיעים על הצלחה/כישלון באקדמיה

(חנין מטר)

ממצאים עיקריים

- נשירה מהלימודים קשורה ל-3 משתנים עיקריים - שפה, מוטיבציה פנימית, נכונות לשינוי

- כדי שסטודנטים יצליחו בלימודים אקדמיים יש ליצור מעורבות מתאימה וטובה של הסטודנטים. ייתכן שתוביל ותחזק מוטיבציה פנימית גבוהה להצלחה אצל הסטודנטים. ייתכן שכן מוטיבציה חיצונית אינה מספיקה כדי להצליח.

ד"ר אורי שטרנברג, האוניברסיטה הפתוחה – למידה מקוונת כהזדמנות לשיפור המענה לסטודנטים מהפריפריה

המחקר בחן את ההשפעה על איכות הלמידה של המעבר ללמידה מקוונת בעקבות מגפת הקורונה תוך השוואה בין כלל הסטודנטים לעומת לומדים מהפריפריה הגיאוגרפית והחברתית. כוונת המחקר הייתה להתמקד בסטודנטים שלמידה אקדמית מהווה עבורם אתגר.

הנתונים שנאספו מעידים כי למידה מקוונת מובילה לאיכות למידה טובה יותר בקרב סטודנטים מהפריפריה הגיאוגרפית והחברתית לעומת האוכלוסייה הכללית. כמו כן נמצא כי המעבר ללמידה מקוונת הובילה לצמצום מסוים בפערים בין סטודנטים שונים והתגברות על חלק מהאתגרים עמם מתמודדים סטודנטים מהפריפריה.

מסקנת המחקר

הלמידה המקוונת מציבה אתגרים רבים, אך נראה כי בעבור המוסדות האקדמיים מדובר בהזדמנות ייחודית לחיזוק המענה לסטודנטים מהפריפריה החברתית והגיאוגרפית.

המלצה למדיניות

יש להכיר בתועלת של למידה מקוונת. יש לאפשר גמישות בצורת הלמידה לסטודנטים שמורכבות חייהם (חברתית, כלכלית או אחרת) מציבה בפניהם קשיים ללמידה בצורה ובמסגרת מסורתית.

פרופ' זהבית גרוס, אוניברסיטת בר אילן – הצגת מיזם בין-דתי ורב-תרבותי בהשכלה הגבוהה המפגיש בין אימאמים וסטודנטים ערבים לבין וסטודנטים יהודים

בהרצאה הוצג בית מדרש בין-דתי באוניברסיטת בר אילן שהוקם כמיזם במסגרת קורס אקדמי. במסגרת המיזם נפגשים אימאמים וסטודנטים ערבים לבין וסטודנטים יהודים ללימוד משותף של טקסטים קנוניים דתיים מהאסלם ומהיהדות כדי לדון בשאלות דתיות אקזיסטנציאליות מרכזיות המעסיקות את ארון הספרים היהודי והמוסלמי. השם שניתן לבית המדרש הוא "על טקסט וסימפטיה". הטקסטים הדתיים מונגשים לסטודנטים בעברית וערבית על מנת לאפשר וליצור להם מרחב תרבותי אינטלקטואלי "בטוח". המפגשים נעשים תוך כדי יישומה של פדגוגיה אקטיביסטית דיאלוגית.

מטרת הלימוד המשותף היא להקנות לסטודנטים מיומנויות שיח בעלות אופי אינקלוסיבי ובאמצעותם להפוך אותם לאזרחים אקטיביים שתורמים לביצורה של הדמוקרטיה הישראלית ולעיצוב חוסנה המוסרי והחברתי של מדינת ישראל.

החידוש במיזם בית המדרש בא לידי ביטוי בשימוש בדת (הדתות האברהמיות) לצורך יצירת סולידריות חברתית ישראלית. זאת בשונה מהתפיסה לפיה דת מגביה חומות בין קבוצות לגישה בה הדת נתפסת כגורם מחבר וכבסיס ליצירת שיח רפלקטיבי משותף של שלום תוך כדי שימוש במיומנויות המאה ה-21.

ד"ר גילה אמיתי, המכללה האקדמית עמק יזרעאל - יצירת קהילה לומדת בקרב סגל אקדמי במכללה פריפריאלית (ד"ר גילה אמיתי, ד"ר גילה יעקב, ד"ר גילי פלג, ד"ר ויקטור פרידמן)

האקדמית עמק-יזרעאל היא מכללה הממוקמת בפריפריה הגיאוגרפית והחברתית של מדינת ישראל. באי המכללה מייצגים את הפסיפס החברתי המגוון של החברה בישראל.

עקב משבר הקורונה נותרו סטודנטים רבים ללא עורף משפחתי ונזקקו לסיוע בממדים רבים. רבים מהם איבדו את מקור הפרנסה וללא עורף משפחתי התקשו בהתמודדות עם תשלומי שכר הלימוד והמחיה, רבים חיים במרחבים כפריים בעלי תשתיות אינטרנט מיושנות ולרבים מהם לא היו מכשירי קצה [מחשבים ועוד] המותאמים ללמידה מרחוק, סטודנטים התומכים בבני משפחתם מצאו עצמם במצב דחוק וחלק מהסטודנטים אף ביטאו קשיים רגשיים מורכבים.

באמצעות התארגנות והתגייסות מערכתיים הצליחה המכללה לשמור על שיעורי נשירה נמוכים העומדים על אחוזים בודדים בשנת הלימודים תש"פ. פרויקט חדש שעלה מהצורך של השדה הושק באקדמית עמק יזרעאל בשיתוף המרכז למחקר פעולה וצדק חברתי הפועל במכללה.

מטרת הפרויקט היא להקים מרחב למידה ולהפיק ידע שהצטבר מתוך ניסיון בנושא הוראה מקוונת/ למידה מקוונת/ למידה מרחוק ולשאל כיצד ידע מסוג זה יכול לסייע לעצב שיטות למידה-הוראה מתאימות עוד יותר, גם לאחר תקופה הקורונה. הקבוצה פתוחה לכל מי שמעוניין להגיע ומועדי פעילותה הוגדרו מראש לאורך שנת הלימוד. הזמנה למפגשיה החודשיים נשלחת לכלל הסגל האקדמי מדי חודש. את הקבוצה מנחים מייסד המרכז למחקר פעולה וראשת המרכז לקידום הוראה במכללה. במהלך המפגשים נלמדות גישות ופרקטיקות שסייעו למרצים להנגיש את הלימודים ולשמור על נוכחותם הפעילה של הסטודנטים.

3.3 מושב שישי - המכללות והפריפריה: מה כבר נעשה ומה

עוד נדרש?

יו"ר המושב

פרופ' אמיר גולדשטיין, ראש החוגים ללימודים רב-תחומיים וללימודי מזרח-אסיה, המכללה האקדמית תל-חי

משתתפים

פרופ' יפעת ביטון, נשיאת מכללת אחווה - בין קידום השכלה בפריפריה למוסד מקדם-פריפריה: על הצורך בהגדרות, שיטתיות ושוויון

פרופ' ביטון מציגה בראשית דבריה הנחה לפיה יחסי אקדמיה-פריפריה הם יחסים מורכבים, בלתי שיטתיים ולכן מחייבים מבט פוזיטיבי ונורמטיבי (משפטי) סדור. עוד בדבריה היא מצביעה על הבעייתיות הטמונה באופן הגדרת המונח פריפריה על ידי המוסדות וכן על ידי "מל"ג-ות"ת.

האקדמיה מתייחסת ל"פריפריה" בשני אופנים

1. בהתאם לחלוקה של אוכלוסיות ייחודיות, ובהם: אתיופים, חרדים וערבים
  - המדובר בהגדרה מצמצמת
  - אינה תופסת את כלל הפריפריה
  - שלוש הקבוצות הקיימות שונות מאוד במאפייניהן זו מזו וכלל לא בטוח שההגדרה "פריפריה" הולמת אותן.
  - מזרחיים נעדרים מהגדרה זו, ובעיקר אלה המשתייכים לפריפריה הסוציו-גיאוגרפית בישראל.
2. הגדרות אד-הוק בלתי-שיטתיות המשתנות בהקשרים שונים – בהקשר זה כל מרחב הגדיר לעצמו מהי פריפריה.

מכאן, הדגימה פרופ' ביטון את האופן בו היעדר הגדרה שיטתית של המושג "פריפריה" קיים ומוכר בעולם המשפט הישראלי. כך, לדוגמה, דברי חקיקה, החלטות ממשלה, תקנות ונהלים משתמשים באופן דיפרנציאלי ובלתי-שיטתיים במושג זה.

בשל מצב דברים זה ביהמ"ש העליון הבהיר כי **היעדר הגדרה שיטתית לפריפריה מקשה על הגשמת המטרה הבסיסית של קידומה**. שכן ברגע שאין קריטריונים ברורים להגדרה לא ניתן לקיים את תכלית החוק, שהמשמעות היא שלא ניתן לפעול לקידום השכלה גבוהה בפריפריה.

זאת ועוד, היעדר הגדרה לפריפריה אינה ייחודית למע' המשפט או לאקדמיה אלא בעיה של מדינת ישראל, **קרי זוהי בעיה לאומית**.

במצב דברים זה ממליצה פרופ' ביטון שכדי לקדם השכלה הגבוהה בפריפריה צריך לפעול ב - 3 אפיקים:

- זיהוי נכון ואפקטיבי של בני/ות הפריפריה והשקעה בהם כאינדיבידואלים
- זיהוי של "מוסדות אקדמיים משרתי פריפריה" והשקעה בהם כמוסדות אסטרטגיים
- גיבוש מערך כלים אפקטיביים ואסטרטגיים לקידום הפריפריה

ד"ר פנחס חליוה, מנכ"ל המכללה האקדמית אשקלון – נגישות ופערים חברתיים בהשכלה גבוהה

מאז 1994 הפכה ההשכלה הגבוהה בישראל לנגישה יותר. ישנם 60 מוסדות אקדמיים בישראל כיום במגוון תחומים – החל באמנות וכלה בהנדסה כך שהיצע המוסדות רב.

ד"ר חליוה טוען כי אמנם מספר הלומדים באקדמיה בישראל גדל פי 3 ויותר, וישראל דורגה ב-OECD במקום ה - 2 בשיעור בעלי השכלה גבוהה. ולמרות זאת, עדיין קיימים פערים חברתיים המתבטאים בכך **שהפערים הכמותיים במספר הלומדים באקדמיה בין שכבות סוציו-אקונומיות בישראל נשמרים ובה בעת הפערים האיכותיים ביניהן גדלים**.

מתוך כך מסמן ד"ר חליוה 3 סוגי בעיות הנובעות מכך – בעיות ברמה החברתית, בעיות ברמה המוסדית, בעיות ברמה הלאומית.

ברמה החברתית מעקב מסיימי לימודי תיכון מראה שבשנת 1994 המשיכו ללימודים אקדמיים רק 32.1% מאשכול חברתי 1 – 4 ומאשכול 7 – 10 64%. בשנת 2019 לא השתנתה התמונה – מאשכול 1 – 4 המשיכו רק 32.4% ומאשכול 7 – 10 62.8%. גם כאשר מספר הלומדים מישוברים פחות מבוססים גדל, אחוז הנשירה גבוה מהממוצע הארצי. ככל שישוברים מדורג נמוך לומדים בו יותר סטודנטים מקצועות להכשרת מורים ופחות מקצועות מוביליים (STEM,) וCT וההיפך בישוברים שמדורגים גבוה. ברמה הלאומית המערכת נעשתה ריבודית. בראשן האוניברסיטאות הנהנות מתקציבי מחקר ואחריהן המכללות. ברמה הבינלאומית – איכות המחקר של ישראל בסימני ירידה הן בשל העובדה שפחות לומדים מקצועות מחקריים, והן בשל העובדה שרוב לימודי התואר השני ללא מחקר.

לפיכך מנסח ד"ר חליוה 3 מסקנות מרכזיות –

- כדי לשפר את נתוני המחקר של ישראל יש לשנות את שיטת התקצוב של המוסדות ולעודד חוגים עתירי מחקר
- יש להגדיר את מטרות המוסדות כדי למנוע מצב בו כל המוסדות פועלים בכל התחומים
- ללא שינוי במספר הזכאים לתעודת בגרות בפריפריה המערכת לא תגדל אא"כ יגדל חלקם של החרדים והמגזר הערבי

ד"ר רוברט אלבין, מכללת ספיר – קידום הסגל במכללות

- על פי ד"ר אלבין קיימת הבחנה, גם אם מעומעמת, בין אוניברסיטאות למכללות – בעוד הראשונות נתפסות כעוסקות במחקר (ייצור ידע) האחרונות נתפסות כמפיצות ידע.
- על אף השונות במשימות הליבה של שני המוסדות חברי הסגל במכללות ובאוניברסיטאות נדרשים לעמוד בקריטריונים זהים לקידום (איכות ומספר פרסומים אקדמיים). וזאת, בעת שהמשאבים העומדים לרשות המרצים.ות במכללות פחותים בהרבה – החל בעומסי הוראה כפולים וכלה במסגרת שבתון ואף במידה שזו מתקיימת.
- ישנה תופעה שניתן להגדירה כ"זניחת חובתה המוסרית של האקדמיה כלפי התרבות המקומית". מחקרים אקדמיים אינם רואים אור בעברית, ולכן אינם נגישים לציבור בישראל.

מצב דברים זה מייצר על פי ד"ר אלבין 2 כשלים

1. עיוות ביעילות המחקר האקדמי בישראל
2. ניכור בין קבוצות הולכות וגדלות בציבור לבין פירות המחקר האקדמי שמשמעותו אובדן אמון במוסדות המדע

הפתרון אותו מציע ד"ר אלבין – מיצוב המכללות כגשר בין האקדמיה לקהילה הישראלית ולתרבות בה. במסגרת זו ינוסחו קריטריונים חדשים לקידום חברי הסגל במכללות, שעיקרם –

- הפצת רעיונות מחקרים המנוסחים באוניברסיטאות מעל במות ופרסומים דוברי עברית שיסייעו לחשוף את הציבור בישראל לידע חדש המופק באקדמיה

באופן זה – יקטן הניכור בין קבוצות רחבות בציבור לבין תוצרי המחקר האקדמי, יקטן העיוות בנוגע ליעילות המחקר האקדמי, חברי סגל במכללות יוכלו להישפט על תוצרי מחקר אך אחר מעמיתים במכללות.

ד"ר יעל עפרון, המכללה האקדמית צפת – הנגשת לימודי המשפט לפריפריה הצפונית: מנגנון לצמצום פערים ולפיתוח מחויבות חברתית ורגישות רב-תרבותית

- ד"ר עפרון מבקשת לציין שאת הרצאתה כתבה יחד עם פרופ' מוחמד ותד, דיקן בית-הספר למשפטים במכללה האקדמית צפת
- הרצאתה של ד"ר עפרון עסקה בחשיבות הנגשת לימודי משפט לפריפריה תוך הצגת המכללה האקדמית צפת כמקרה בוחן.
- הנחת המוצא: יש להנגיש ידע משפטי לאוכלוסיות רחבות ככל האפשר שכן משפט הוא משאב ציבורי.

- מאחר שהידע המשפטי הוחזק בישראל (ועד לשנת 2005) בידי קבוצה מצומצמת וזהה במאפייניה החלטותיה של קבוצה זו כשהיו על כס המשפט שיקפו את תפיסת עולמם. היעדר גיוון דעות הוביל להזנחה של אוכלוסיות שקולם לא הוצג.
- חינוך משפטי חייב להעניק לסטודנטים ידע משפטי, אקדמי ומעשי ולפתח בקרב הסטודנטים כלים לאחריות חברתית ולרגישות רב-תרבותית.
- בתוך כך חשיבות הנגשת לימודי משפט לפריפריה אינה מתמצית בהנגשת ידע משפטי מקיף כי אם מחייבת גם הענקת כלים של אחריות ומוודעות חברתית. חינוך לאחריות חברתית, לצד הענקת ידע משפטי, יניב תרומה משמעותית של הבוגרים לאוכלוסיות מוחלשות בחברה.
- זאת, ניתן להשיג באמצעות הקמת מערך מקיף של קליניקות משפטיות, אשר עיקר בו הוא הטמעת ערך התרומה לקהילה באמצעות הידע המשפטי אותו רוכשים הסטודנטים.
- בית-הספר למשפטים במכללה האקדמית צפת שואף שבוגר בית-הספר יהיה אדם ערכי, הצומח בסביבת לימודים אקדמית רב-תרבותית. עניין זה מודגש לא רק בחומרי הלימוד אלא גם בהוויה החברתית האופפת את לימודי הסטודנטים במהלך התואר.

פרופ' חיים שקד, נשיא האקדמית חמדת – פדגוגיה של חוסן: פיתוח משנה חינוכית של מוסד אקדמי בזיקה למקומו בפריפריה

- פרופ' שקד הציג בהרצאתו גישה שפותחה באקדמית חמדת ושכותרתה היא פדגוגיה של חוסן
- פדגוגיה של חוסן – משנה רעיונית-חינוכית שצמחה מתוך האתגרים שזימן מיקומה הגיאוגרפי של המכללה – "עוטף עזה" – לסטודנטים. יות כמו גם לסגל המרצים. ות הבאים בשעריה.
- על פי פרופ' שקד חוסן במובנו הצר הוא היכולת להשתקם ואף לצמוח ממצב משברי. לעומת זאת, חוסן במובנו הרחב משמעותו קיומן של תעצומות נפש המאפשרות לפרט לממש את חייו בצורתם הטובה ביותר (לדוג', יכולת הפרט להציב לעצמו.ה מטרות שאפתניות). מתוך כך – **פדגוגיה של חוסן היא האמונה שחלק מתפקידם של נשות ואנשי חינוך הוא חיזוק החוסן של התלמידות והתלמידים.**
- במסגרת מימוש פדגוגיה של חוסן גננות, מורות ומורים מפתחים ומטפחים בקרב תלמידות ותלמידים את המסוגלות להתמודד בהצלחה עם קשת רחבה של אתגרים שמזמנים להם החיים.
- **הנחות יסוד במימוש "פדגוגיה של חוסן" –**
  1. לכל אחד יש חוסן

2. חוסן הוא תהליך התפתחותי
3. ניתן לחזק את החוסן באמצעות הוראה ולמידה

• **עקרונות מנחים במימוש "פדגוגיה של חוסן" -**

4. בחירת דגשים בתכני הלימוד
5. בחירת דרכים בהם מתנהלת הלמידה (האם אלה מעודדים את אמונת התלמיד.ה בעצמו.ה? האם דרכים אלה מאפשרים לו.ה לאתר ידע? ליצור ידע? להציג ידע?)
6. כיצד מתבצע משוב להצגת תוצרי למידה (מאת סגל ההוראה ומאת סטודנטים.יות אחרים)

"פדגוגיה של חוסן" מובילה את העשייה החינוכית בחמדת והפכה לרעיון אותו מפיצה המכללה בכל הארץ. למשנה זו חלקים והשלכות על האופן שבו מכשירים מורים.ות, על האופן בו מדריכים סטודנטים.יות המתנסים בהוראה, על האקלים הארגוני שמטפחת ומעודדת המכללה.

4. עוד אוניברסיטה בפריפריה? הכרח

או מס שפתיים?

נק' מבט של המוסדות להשכלה גבוהה

מליאת סיום

חברות וחברי הפאנל התייחסו לתרומה האפשרית היכולה לנבוע מהקמה של אוניברסיטה נוספת בגליל לצורך קידום הפריפריה הצפונית. הייתה הסכמה בין משתתפי הפאנל על כך שאוני' היא גורם מחולל שינוי ומנוף לפיתוח אזורי. כל אחד ממשתתפי הפאנל הציג את המודל המתאים לדידו.ה להקמת אוניברסיטה בגליל. הסיכום להלן יתייחס להצעות השונות של המשתתפים.

מנחה

פרופ' דוד לוי-פאור, "בשער" והאוניברסיטה העברית

משתתפים

ד"ר אורי כהן, אוניברסיטת תל אביב

פרופ' חגית מסר-ירון, יו"ר "בשער" ואוניברסיטת תל אביב, לשעבר סגנית יו"ר המל"ג ונשיאת האוניברסיטה הפתוחה

פרופ' יוסי מקורי, נשיא המכללה האקדמית תל-חי

ד"ר עלי נוהאד, האקדמית גליל מערבי ומוסד שמואל נאמן, הטכניון

מר יהושע (שוקי) אוחנה, ראש עיריית צפת

ד"ר אורי כהן טען בדבריו כי יש צורך באוני' חדשה בגליל ומרכז פעילותה צריך להיות בעיר צפת. במתכונתה תפעל האוני' בגליל במתכונת רב-קמפוסית ותכלול התמחויות מגוונות, תכשיר לתואר ראשון, שני ושלישי ותקיים מחקרים עדכניים ופורצי דרך. ד"ר כהן סבור הקמת אוני' בגליל בעיר צפת כאוני' מחקר (ובשונה ממודל של מכללה מורחבת) צריך להיות מוגדר כפרויקט לאומי. אוני' שכזו תהא מוקד לקליטת אנשים בגליל, להתחזקות מדעית וטכנולוגית, אוני' בגליל תוביל להתחדשות כלכלית וחינוכית ותאפשר לעיר צפת כמו גם לגליל כולו לפרוח – ועד להיות צפת פנינת הגליל.

פרופ' חגית מסר-ירון הסכימה כי נכון שתהיה אוני' בגליל אך סברה כי השאלה שיש לשאול בהקשר זה היא מה תהיה מתכונתה ומהותה? האם זו תהא דומה למכון ויצמן? לאוני' הפתוחה? לאוני' תל אביב? פרופ' מסר-ירון סבורה כי בישראל, ויחסית לגודל האוכ', יש יותר מידי מוסדות להשכלה גבוהה – בשנות השיא היו 67 מוסדות להשכלה גבוהה ובשנים האחרונות ניכרת מגמת צמצום (לדוג', איחוד מכללת אוהלו עם מכללת תל-חי). תהליך זה מוגדר כרצוי שכן לשם ביסוס מצוינות אקדמית יש צורך במסה קריטית ובהקשר זה יש יתרון לגודל. המודל שפרופ' מסר-ירון מציעה הוא הזזת אוני' קיימת (אחת מתוך שבע קיימות) לגליל. בדומה למודל התקת בסיסי צה"ל לנגב. באופן זה ברור מהי המהות האקדמית של המוסד המוקם (מהות קיימת שמחליפה את מיקומה הגיאוגרפי), פתרון זה אינו מגדיל את מס' האוניברסיטאות, לאוני' יש קרדיט אקדמי, שוויה של התעודה מהמוסד האקדמי ברור.

פרופ' יוסי מקורי מציע כעוגן מרכזי לאוני' בגליל את מכללת תל חי. כדוגמה לכך הוא נשען על מודל אוניברסיטאי קיים בהולנד באוניברסיטת טרכטינגן, כ 80 ק"מ מאמסטרדם. האוני', הממוקמת במרחב כפרי, החלה כקולג' לחקלאות מקומית והתפתחה לאוני' שתחום התמחותה המרכזי הוא חקלאות ומזון. אוני' זו היא דוגמה להשקה בין המוסד האקדמי לסביבה בתוכו הוא ממוקם שכן המחקר המבוצע באוני' הוא מחקר הרלוונטי למקום ויישומי למקום. מוסד אקדמי זה פועל כאוני' המכשירה סטודנטים, מסונפים אליו מכוני מחקר ומעטפת תעשיות. מכללת תל חי מקדמת מחקר הניזון גם הוא מהסביבה בה היא ממוקמת – החל במחקרים בתחום החוסן המתקיימים במחלקה לעבודה סוציאלית וכלה במכון המחקר מיגל. מיגל הוא מכון למחקר מדעי בגליל הפועל כמכון מחקר יישומי בתחומי אגרוטכנולוגיה, חקלאות, מדעי הסביבה, מדעי המחשב, התזונה וביוטכנולוגיה. מכאן – מיגל הוא דוגמה לאופן שבו נגזרת של האקוסיסטם שבסביבתו. מיגל משמש מוקד לפיתוח כלכלי בפריפריה הצפונית ולפיתוח יחסי מדע וקהילה בגליל. הרחבתו, פיתוחו וגידולו על פי פרופ' מיגל לכדי אוני' של ממש בגליל ישמש כמנוע הצמיחה שיבטיח פיתוח כלכלי של הגליל העליון ותושביו המגוונים.

ד"ר נוהאד עלי מצדד בהקמת אוני' בגליל ומציע אחת משתי תצורות – אוני' ביישוב ערבי בגליל או הפיכת מכללה קיימת, כמו מכללת הגליל המערבי, לאוני' דו-לשונית. ד"ר עלי החל את דבריו בהצגת נתונים המעידים על המהפכה, לדבריו, שעובר המיעוט הערבי בישראל בהשכלה הגבוהה. כך, לדוגמה, מס' הסטודנטים הערבים בישראל גדל בשנים האחרונות ודומה לחלקם באוכלוסייה – 54,000 סטודנטים וסטודנטיות (אליהם יש להוסיף כ 20,000 הלומדים בירדן, ברש"פ, במז' ובמע' אירופה ובצפון אמריקה). מנגד שיעור המרצים הערבים במע' ההשכלה הגבוהה ב - 7 האוני' בישראל אינו מגיע ל 2%. מכאן עובר ד"ר עלי להצגת הגנאלוגיה של הדיון סביב הקמת אוני' ערבית בישראל – החל בשנים שלפני קום המדינה ועד ימינו. ד"ר עלי סבור שיש להקים אוני' ערבית

שכן אין מוסד המלמד בערבית בישראל, אין מוסד שערבים הם חלק אינטגרלי ממערך קבלת החלטות. זאת בדומה לשלוש האוני' היהודיות בארה"ב או אוני' השחורים באנגליה ומיעוטים לאומיים אחרים להם יש אוני' ברחבי העולם.

מר יהושע (שוקי) אוחנה, ראש העיר צפת, מברך ומחזק את הצעתו של ד"ר אורי כהן אודות הקמת אוני' בגליל בצפת. הקמת אוני' בגליל בצפת תהווה מנוף לגליל כולו, תחולל שינוי כלכלי, חברתי אדיר. מר אוחנה מציע כי יש להקים את האוני' בצפת על בסיס הרחבת הפקולטה לרפואה הקיימת כבר בעיר ומונה כיום כ 670 סטודנטים. לסיכום דבריו הוא אומר כי "הגיע זמן גליל! ומגדיר את הקמת האוני' בגליל בצפת כמשימה לאומית.

5. סיכום

כיצד ניתן להפוך את הידע האקדמי לנחלתם של רבים ולרלוונטי עבור רבים? והאם זה מתפקידה של האקדמיה לשאוף לכך?

במסגרת הכנס הוצגו מספר דפוסים פעולה חלופיים לתפיסת ההנגשה הקלסית של הידע האקדמי אל הקהילה. ולדוגמה, פרופ' איילת שביט הציגה את פרויקט "אקדמיה בכיכר" המממש מודל של "שותפות אקדמיה-קהילה"; ד"ר מירב אהרון-גוטמן הציגה את מודל העירוניות המעגלית ואת כתצורה של שותפות בין אקדמיה לקהילה; פרופ' ארנון שטרם הציג את תוכנית ההתמחות להיי-טק בנגב המאפשרת למשתתפים בה לצבור ניסיון מעשי עוד במהלך הלימודים ובכך להגדיל את סיכויי הקליטה שלהם לחברות בפארק ההייטק בבאר-שבע ולבסס את מרכז החיים שלהם בנגב; ד"ר ברזלי-שחם הציגה את מסלול ההנדסאות כמסלול עוקף לתעודת בגרות וללימודים אקדמיים לצעירים. ות בני קב' חברתיות מוחלשות שלא זכו ללמוד במוסדות חינוך איכותיים בילדותם; ד"ר עדי סופר הציגה להכיר במעמד סוציו-אקונומי כקטגוריה המייצגת פריפריה ולהיפרד מהדבקות בהגדרת "זמן תקני" כדי לייצר גמישות המתחשבת באילוצים חברתיים-כלכליים של הלומדים. ות.

לצד אלה הוצע להתאים את השפה בה משתמשים באקדמיה מול קב' חברתיות מוחלשות על מנת להגביר את תחושת השייכות שלהם. למוסד האקדמי ולהעלות את סיכויי הצלחתם. (כפי שעלה ממחקר שהציגה תמי אייזנמן-חלמיש, מנכ"לית ארגון אלומה). ובמקום להבנות את המוסד האקדמי כמוסד הנואל את פרט מנחשלותו (שפה המשקפת הגיון ניאוליברלי ומקעקעת זרות וניכור, כדבריה של אפרת בן שושן-גזית) להבנותו כמוסד המבקש לממש צדק ולהגביר שוויון בין קבוצות חברתיות שונות באוכלוסייה.

בכנס עלו מספר רב של תובנות ומסקנות מנושאים שונים החל בעצם בירור ואף הצורך בעדכון ייעוד האקדמיה, התמודדות עם קשיים באקדמיה של הבאים מהפריפריה וכלה בהשלכות חברתיות נרחבות יותר של יחסי אקדמיה-חברה-תרבות-סביבה. עיקרי התובנות והמסקנות מוצגות בתמצית בפתח מסמך זה.

הפורום להשכלה גבוהה

"בשער" | 03-6424895 | www.bashaar.org.il | bashaar@bashaar.org.il